

**SUURIN VALTA MÄÄRÄLLISENÄ JA  
MITTAAMATTOMANA KÄSITTEENÄ**

**TIEDONHALLINTA, EREHDYTTÄVÄSTI KAIKKIVALTIUTTA  
MUISTUTTAVA MAHTITEKIJÄ**

**Matti Saastamoinen  
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos  
Valtio-opin pro gradu -tutkielma  
Toukokuu 2000  
Jyväskylän yliopisto**

# SUURIN VALTA MÄÄRÄLLISENÄ JA MITTAAMATTOMANA KÄSITTEENÄ

## TIEDONHALLINTA, EREHDYTTÄVÄSTI KAIKKIVALTIUTTA MUISTUTTAVA MAHTITEKIJÄ

**Matti Saastamoinen**  
**Yhteiskuntatieteiden ja**  
**filosofian laitos**  
**Toukokuu 2000**  
**Jyväskylän yliopisto**  
**65 sivua +lähteet.**

Tässä tutkimuksessa selvitetään, mikä kristittyjen Jumala kaikkivaltiutena on sosiaalisen vallan merkityksessä tarkkailtuna. Tähän teemaan liittyen työssä on myös tutkittu, miksi ihmisten käyttämä valta ei voisi saavuttaa kaikkivaltiuden ulottuvuuksia. Tutkimuksessa on verrattu vaihtoehtoja, joiden puitteissa muita suuremman vallan kattavuus on mahdollista todeta. Ihmisen käsitystä suurimmasta vallasta seurataan suhtautumisena siihen joko määrällisenä tai mittaamattomana käsitteenä. Vertailussa on seurattu toisaalta pelkoa hyödyntävän vaikuttamisen, ja toisaalta kristinuskon sanomaan perustuvan vuorovaikutuksen uskottavuutta muita suurempana valtana.

Tutkimus pyrkii valottamaan niitä kyseenalaisia houkutusia, joihin vallankäyttö varsinkin salattuun voimavaraan tukeutuessaan pyrkii ihmisen toistuvasti johdattamaan. Teemaan liittyvänä keskeisenä kysymyksenä on pyrkimys vaikuttaa ilman vastuunkantoa. Kysymys koskettaa mahtitekijää, jota sen kaikkivoipaisuuteen uskova tietoyhteiskunnan kansalainen palvoo uutena epäjumalanaan.

Keskeisin tutkimuksen tulos liittyy käsityksiin vallan suuruudesta. Suuremman vallan uskottavuuden osoitus paljastuu samaksi niin kaikkivaltiudessa, kuin myös ihmisten käyttämässä vallassa. Yhtäläiseen näyttöön liittyen tutkimuksen keskeiseksi tulokseksi nousee johtopäätös siitä, kuinka Jeesuksen ristinkuolema liittyy vallan uskottavuuteen. Samalla selviää, miksi osoitus suurimmasta vallasta siirtyy uskottavuudesta uskon tasolla koettavaksi.

Keskeisiä tutkimuksen tueksi hyödynnettyjä ajattelijoita ovat, etenkin pelkoa hyödyntävän vallankäytön osalta, Niccolo Machiavelli ja hänen tuotantonsa tutkinut Jukka Kanerva. Kaikkivaltiuskäsite tukeutuu luonnollisesti Raamatun kertomuksiin. Varsinkin Uuden Testamentin vuorisäärän osuus korostuu. Sosiaalisen vallan merkityksessä kaikkivaltiutta käsiteltäessä näkemystä vahvimmin tukevia ajattelijoita ovat Kullervo Rainio ja Mohandas Gandhi.

Avainsanoina työssä esiintyvät: valta, vallankäyttö, vuorovaikutus, affect- ja effect-tyypin vaikutus, uskottavuus.

## SISÄLTÖ:

<b>1. JOHDANTO</b> .....	4
1.1 Tutkimusalue: valta ja vallankäyttö.....	7
1.2 Yhteydet aiempiin tutkimuksiin ja lähteisiin.....	10
1.3 Metodi, tutkimusongelma ja hypoteesi.....	12
<b>2. MIKÄ VALTA ON ?</b> .....	15
2.1 Valta on mitä tahansa.....	16
2.2 Suurempaan suorituskapasiteettiin rinnastettu valta.....	19
2.3 Mittaamatta osoitettu valta.....	21
2.4 Kaikkivaltius mittaamattomana valtana.....	23
<b>3. VALLAN USKOTTAVUUS</b> .....	27
3.1 Vaikutuksen alkuperä ja eteneminen.....	27
3.2 Vallan uskottavuus vaikutuksen uskottavuutena.....	29
3.3 Vaikutuksen vahvistaminen.....	31
3.4 Väkivaltatilanteeseen viittaava vaikuttaminen.....	33
3.5 Valtaresurssien ekonomiasta väkivallan ekonomiaan.....	34
3.5.1 Aseman uusintamisen aloite väkivallassa.....	36
3.6 Vaikuttaminen viittaamalla salattuun pelonlähteeseen.....	38
<b>4. OIKEUTUS SUUREMMAN VALLAN EDELLYTYKSENÄ</b> .....	41
4.1 Vallan moraalinen oikeutus.....	42
4.2 Vahvemmuudella perusteltu oikeutus.....	44
4.3 Vallankäytön oikeutus salatussa pelonlähteessä.....	45
4.4 Salattu pelote armon edellytyksenä.....	46
<b>5. VALLAN SUURUUS SUHTEESSA VASTUUNKANTOON</b> .....	49
5.1 Ylivoimainen potentia ja katteeton vastuu.....	50
5.2 Tiedonhallinta ja vastuuvapaus.....	52
5.3 Kukaan ei ota riskiä, riski aiheutuu.....	54
<b>6. KAIKKIVALTIOUS SUURIMPANA VALTANA</b> .....	56
6.1 Suurin valta oikeana valintana.....	56
6.2 Kaikkivaltius käyttämättä jätettynä valtana.....	58
<b>7. YHTEENVETO</b> .....	61
<b>LÄHTEET</b> .....	66

## 1. JOHDANTO

Yhtä suuri tarve kuin jatkaa geneettistä perimäänsä, näyttää ihmisellä olevan myös tarve jättää jälkensä vaikuttajana. Huoli näiden molempien perintöjen menestyksestä ohjaa usein ihmisten tekemiä valintoja heidän keskinäisissä vuorovaikutussuhteissa. Valintoihin liittyvää osuutta vuorovaikutuksesta tarkkaillaan myös ihmissuhteissa valtakäsitteen puitteissa. Valinnat liittyvät toimintaan (Met, VI, 1.). Vuorovaikutuksen mieltäminen valtasuhteeksi antaa kuitenkin tulkinnanmahdollisuuksia. Milloin vaikuttaminen valintaan liittyy huoleen menestymisestä tietoisena vaikuttajana, ja milloin se kuuluu tahattoman vuorovaikutuksen olemukseen?

Ulkopuolisen näkökulmasta havainnoituna vaikuttamaisen toteutumisesta tulisi olla jotain näyttöä. Vallan toteutumisesta vuorovaikutuksena havainnoidaan olematta itse vuorovaikutussuhteen osapuoli. Tutkimuksen alkupuolella osoitan, kuinka vallasta tehdyt aiemmat tutkimukset tukeutuvat tähän näkökulmaan. Sosiaalinen valta on aiemmissa tutkimuksissa määritelty liittyväksi toimijan kykyyn vaikuttaa toisen ihmisen käyttäytymiseen. Havainnoijalle valta kykyä vaikuttaa edellyttää kykyä hallitsevan toimijan ja havaittavan määrään vaikuttamista. Vuorovaikutussuhteessa kyvyn havaitseminen puolestaan edellyttää, että toimijalla on toista suurempi kyky. Näin valta toimijan suurempaan kykyyn rinnastettaessa saa määrällisen ulottuvuuden. Suoritukseen rinnastettaessa valta havainnoidaan vallankäyttönä. Vaikuttajana toimiminen on mieleisten valintojen teettämistä vuorovaikutussuhteen toisella osapuolella.

Tässä työssä uutena tavoitteena on valottaa myös suhteessa olijan kokemusta vallan toteutumisesta. Uuden näkökulman kautta pyrin tuomaan esiin myös valtasuhteet, joista ei ole konkreettista näyttöä. Valtasuhde voi vuorovaikutuksena olla yhtä hyvin

myös näkymätön, mielenliikkeiden aktivoima, kuten myös tiedonvälityksen seurauksena tehty tai teetetty valinta. Havaittavan näytön sijaan merkittävämmäksi nousee kokemus, joka vaikuttaa käyttäytymistä ohjaaviin valintoihin. Valintaa ohjaavana henkilökohtaisena kokemuksena vaikutuksen määrä menettää ulkopuolisen vertailumahdollisuuden.

Vallan sisältö saa erilaisen merkityksen, jos sitä määritellään valtasuhteessa olevan ja ulkopuolisen havainnoijan näkökulmista. Havainnoijan puutteellisten mahdollisuuksien vuoksi sosiaalisen vallan määrittely painottuu konkreettisiin asioihin. On olemassa tiettyjä indikaattoreita, suoritusten ja niiden edellytysten muodossa, joiden perusteella havainnoija voi vuorovaikutuksen valtasuhteeksi määrittää. Toisaalta, jos havaittavat suoritukset tai edellytykset puuttuvat, ei suhdetta ulkopuolisen näkökulman valossa mielletä valtaan liittyväksi. Tahattomat, tunnesiteisiin, ystävyysuhteisiin tai uskonnollisiin kokemuksiin liittyvät vuorovaikutussuhteet jäävät helposti valtatulkinnan ulkopuolelle. Valtaan ne liittyvät aiempien tutkimusten valossa vasta, kun niihin sisältyy tietoista, toisen osapuolen tahdon mukaista toimintaa. Näistä syistä pyrin tekemään eron tietoisien ja tahattoman vaikuttamisen välille. Tämän eron tekemiseksi tarvitsen valtasuhteessa olijan näkökulmaa.

Tapa määrittää ihmissuhde valtasuhteeksi tiettyjen ulkopuoliselle havaittavien indikaattorien perusteella on sinänsä ymmärrettävä. Havainnon uskottavuudelta edellytetään jonkinlaista näyttöä. Valtasuhteen määrittäminen tällä perusteella näyttää kuitenkin joissakin tapauksessa yksipuolistavan ja vinouttavan itse valtakäsitteen sisältöä. Määrittelytavasta seuraa, ettei vallan ja vallankäytön välille kyetä tekemään selkeää eroa. On olemassa valtasuhteita, joissa vallan olemassaoloa ei edes kykene määrittämään muuten, kuin antautumalla itse suhteeseen. Tunne-elämysten, kuten myös tiedonvälittämisenkin kautta koettavien valtasuhteiden toteaminen painottuu kokijan aistimuksiin. Molemmista on myös versioita, joissa vuorovaikutussuhteen vaikuttava taho voi olla salattu; joko anonymi toimija tai passiivinen, toiselle osapuolelle kuuluva tahaton tekijä. Uskonnon ja piilovaikuttamisen kautta toteutuvien vuorovaikutusten yleisyys myönnetään. Konkreettisen näytön puutteessa näitä suhteita ei ulkopuoliseen havainnointiin tukeutuvan määritelmän nojalla ole valtamerkityksessä

edes olemassa. Ulkopuoliselle havainnoijalle ei myöskään helposti paljastu, milloin vuorovaikutuksessa on kyse vallasta ja milloin vallankäytöstä. Tahattomanakin toteutuvan vaikutuksen voi ulkopuolinen tulkita vallankäytöksi, vaikkei suhteen sisäinen vaikuttaminen edellyttäisi suurempaa kykyä toisen osapuolen tahdon kumoamiseksi. Se, kenen tahto vuorovaikutussuhteessa toteutuu, on mielestäni oikeammin määriteltävissä suhteessa olevien osapuolten toimesta.

Epäkohta ei vielä tällä tasolla ole kohtuuton. Suuremmaksi se muodostuu, kun pyritään havainnoimaan valtaa, jonka toteuttamiseen sovelletaan nykyisen tietoyhteiskunnan ulottuvuuksia. Tiedonhallinnan dominoimassa vallankäytössä tieto ja valta mielletään synonyymeiksi (Ks. Alasuutari 1989, 23). On johdonmukaista todeta: ”Tieto on valtaa”, mutta samalla moni valtasuhde, joka perustuu nykyisen tiedonvälityksen ulottuvuuksiin, on havainnoijalle mahdotonta todeta. Tiedolla ei ole konkreettista olemusta sen paremmin kuin tunteellakaan. Taitavasti tiedonhallinnalla toteutettava vallankäyttö antaa ulkopuoliselle yhtä vähän havaittavia indikaattoreita, kuin ihmissuhde mielenliikkeiden tasolla. Moraalitonkin, toisen osapuolen etua vahingoittava vallankäyttäjät voi konkreettisen näytön puutteessa selvittää joutumatta vastuuseen tekemisistään. Valtasuhdetta ei ole olemassa, eikä sitä ulkopuolisen tarkastelutavan nojalla sellaiseksi lueta, niin kauan kuin siitä ei ole konkreettista näyttöä.

Siksi teen eron myös tiedon ja vallan välille. Tieto ei ole sama kuin valta, koska sitä ei voi suorituksena havaita eikä itsenään kokea. Tutkimuksen loppupuolella osoitan, kuinka tieto liittyy valtaan valtaresurssin merkityksessä. Tiedonhallinnalla voidaan vaikuttaa aktivoimalla suoritus tai kokemus. Tiedonhallinta toisen käyttäytymiseen vaikuttamisena on tämän valtaresurssin hyödyntämistä. Työssäni vallankäyttö ja tiedonhallinnan hyödyntäminen vaikuttaessa toisen ihmisen käyttäytymiseen saavat saman merkityksen. Samalla kun vaikuttaminen tiedonhallinnan avulla voi toteutua ilman havaittavaa suoritusta, on suhteen ulkopuolisen mahdotonta tehdä eroa vaikutuksen tahattomuuden ja tietoisuuden välille. Myös tähän tarkoitukseen hyödynnän valtasuhteessa olijan näkökulmaa.

## 1.1 Tutkimusalue: valta ja vallankäyttö

Tässä työssäni aion tutkia ihmisen suhtautumista suurempaan valtaan. Tarkkailtavana on ero suhtautumistavoissa, joka muodostuu, kun käsitys vallan suuruudesta tukeutuu joko konkreettiseen näyttöön tai mittaamattomaan kokemukseen. Tutkimuksessa ero tehdään vallan ja vallankäytön perusteella. Vallankäyttöön liittyy konkreettinen, tarkkailijan havaittavissa oleva määrällinen näyttö. Mittaamattomana valta puolestaan liittyy valtaan itseensä ja sen toteamiseen kokemuksen kautta. Valta on mittaamaton sen käyttämättä jättämisen merkityksessä (Ks. Rainio 1968, 169). Tutkimuksen kohteena ovat perusteet, joiden nojalla jokin valta voidaan mieltää toista suuremmaksi. Mitä näyttöä on mahdollista osoittaa toista suuremman tai kaikkein suurimman vallan uskottavuudesta? Suuremman vallan osalta työhöni sisältyy keskinäistä vertailua konkreettisen ja ei-konkreettisen vaikutustavan vahvuuksista. Suurimman vallan osalta tutkimus keskittyy mahdollisuuksiin osoittaa vallan suuruus uskottavasti kaikkein kattavimpien vaikutustapojen osalta. Vertailu puolestaan painottuu kahden eli määrällisen ja mittaamattoman vallan kattavuuteen.

Tutkimukseeni sisältyy lähestymistapoja toisilleen vastakkaisista näkökulmista. Tästä syystä myös käytössä on toisilleen vastakkaisia käsittepareja sekä merkityksiltään vastakkaisia ilmaisuja. Lähtökohtana on tarkkailla valtakäsitettä lähtökohdista, jossa vastapareina ovat tietoinen ja tahaton vaikuttaminen. Se miksi ne ovat vastapareja johtuu erilaisista mahdollisuuksista todeta vallan olemassaolo. Vallankäytön voi havaita, mutta valta täytyy kokea.

Siksi vallan olemassaolo todetaan joko vaikutuksen kokijana tai havainnoidaan ulkopuolisena tarkkailijana. Havainnot ja kokemukset liittyvät vallan toteutumisen edellytyksenä olevaan vaikutukseen. (Morriss 1987, 12) Vaikuttavana tahona voi olla joko tietoinen toimija tai tahaton tekijä. Suhtautumista suurempaan valtaan

tarkkaillaan sekä armo- että mahtinäkökulmasta. Armokäsite liittyy suurempaan valtaan mittaamattomana osoituksena (Rainio 1968, 169). Mahtinäkökulma puolestaan liittyy määrälliseen näyttöön ja vallankäyttöön. Kolmantena ulottuvuutena on tarkkailla, kuinka vallankäytön kohteeksi joutunut voi osoittaa kykynsä vaikuttajana. Näkökulma täydentää mittaamattoman vallan käsitettä anteeksiantokyvyn puitteissa. Vaikutuksen välittymisessä vastakkaisuus huipentuu tiedon tai tunteen välityksellä toteutuvaan vaikutukseen. Vaikka molemmista jää yhtä vähän konkreettista näyttöä, on kummankin tavan kautta toteutuvaan valtaan omat suurempaa kattavuutta tukevat perustelunsa.

Vallan toteutumisen osalta kahden erilaisen näkökulman valintaan olen päätenyt tutustuessani käsitettä sivuaviin kannanottoihin. Määrällisenä valtaa havainnoidaan useimmiten juuri ulkopuolisen tarkkailijan silmin, mahtinäkökulmasta, suorituskapasiteetiksi mielletynä. Toimijan kyvyn, konkreettisten suoritusten ja mitattavien vallankäytön edellytysten osuus korostuu. Kuvaus havaitusta ilmiöstä ei itseasiassa olekaan kuvaus vallasta, vaan kuvaus vallankäytöstä. (Ks. Etzioni 1968, 316)

Ulkopuoliselle tarkkailijalle vaihtoehtoisena lähtökohtana on asettua vaikutuksen kokijan asemaan. Päämääränä on tutkia käsitteen perusteita valtana itsenään, ilman tietoisesta vaikuttamisen ulottuvuutta. Kun vallan yhteydessä puhutaan vaikutuksesta, joka toteutuu ilman tietoista toimintaa, käyttää Pekka Korhonen ilmaisua ”epärelationaalinen vallan aspekti”, (Korhonen 1989, 15-16). Valta ei ole riippuvainen tietoisesta vuorovaikutuksesta tai ulkopuoliselle havaittavasta valtasuhteesta. Tämän vallan olemassaolosta on Edmund Dahlström käyttänyt ruotsinkielistä ilmaisua ”hakt” erotukseksi ilmaisusta ”utöva hakt”, jolla tarkoitetaan vallankäyttöä (Dahlström 1987, 59-60). Vaikuttava taho ei ole toimija, vaan tekijä. Tähän kategoriaan luen myös kristinuskon valtakäsitteen kaikkivaltiuden osalta kuuluvaksi. Raamatussa kaikkivaltiuskäsitettä kuvataan leimallisesti juuri vuorovaikutussuhteessa olijan kokemuksena.



Sekä määrällisen että mittaamattoman vallan kohdalla uskottavuutta tarkkaillaan vaikutuksen kautta. Mahtinäkökulmassa, valtaa vallankäyttönä havainnoitaessa, vallan suuruus on tietoisesta vaikuttamisesta uskottavuutta. Vaikuttaminen valtasuhteessa on näkökulmaa myötäillen toispuoleista ja yksisuuntaista. Mittaamattoman vallan osalta vaikuttamisen kyky voi toteutua myös tahattomasti ja molempien osapuolten taholla. Vuorovaikutussuhde voi olla kaksisuuntainen.

Tekijän ja toimijan osuus vaikuttavina tahoina jakaantuu tarkastelutavoissa tekijästä spontaanisti välittyvän ja toimijan tietoisesti aiheuttaman vaikutuksen kesken. Tietoisesta vaikuttamisesta pyrkimyksenä on ohjata tai hallita toisen käyttäytymistä valintojen kontrolloinnin kautta. Tietoinen vaikuttaminen edustaa siten vallankäyttöä eli vaikuttamista toimijan haluamaan suuntaan. Tahaton, spontaani vaikutuksen aiheutuminen käyttäytymiseen tai mielenliikkeisiin taas edustaa valtaa, jossa vaikutus ei ole tietoisesti aiheutettu. Käyttäytymiseen vaikuttaminen on osoitus sekä määrällisen että mittaamattoman vallan toteutumisesta (Vrt. Dahl 1963, 40, tai Jansson 1993, 113).

Tahattoman vaikuttamisen tekijöinä tarkoitan esimerkiksi passiivista tietolähdettä, spontaania tunnetta tai passiivista henkilöä eli tekijöitä, joilla on kyky vaikuttaa ihmisen käyttäytymiseen. Nämä tekijät voivat olla myös henkilölle kuuluvia ominaisuuksia. Tietoinen vaikuttaminen on peräisin aktiivisesta tahosta eli toimijalta. Sen sijaan vaikutus ei ole toimijasta peräisin, vaan viittaa tilanteena aiemmin koettuun vaikutukseen ja tietoon siitä. Vakuuttavin ja parhaiten mielessä säilyvä tieto on peräisin väkivaltatilanteesta. Toimijan osalta mahtinäkökulmassa huomio kohdistuu tapoihin vahvistaa vaikutusta ja käytettyihin keinoihin sen aiheuttamiseksi. Viittaaminen väkivaltatilanteesta koettuun vahingoitetuksi tulemiseen ja uhkaan sen toistumisesta on tässäkin tapauksessa toimijan vakuuttavin avu.

## 1.2 Yhteydet aiempiin tutkimuksiin ja lähteisiin

Määrällisen vallan ja sen optimaalisen käytön osalta tutkimukseni nojaa Jukka Kanervan (1990) ajatuksiin väkivallan ekonomiasta. Käytettynä primäärilähteenä on hänen teoksensa ”Diagnoosi ja toiminta”. Teoksessa vakuuttavinta näyttöä suuremmasta vallasta tarkkaillaan väkivaltaa hyödyntävän vallankäytön uskottavuutena. Erityisesti teoksessa ilmenee pelontunteen avulla vaikuttamisen yhteys määrälliseen valtaan. Valta, määriteltynä kyvyksi vaikuttaa toisen ihmisen käyttäytymiseen ja toisen tahdon vastaisesti, ilmenee optimaalisena juuri väkivallan hyödyntämisen yhteydessä. Puhuttaessa määrällisestä vallasta ja vallankäytöstä, on raja, missä toisen tahdon vastainen toiminta muuttuu väkivallan hyödyntämiseksi, havainnoijalle tulkinnanvarainen ja epämääräinen. Epämääräiseksi se muuttuu varsinkin, kun pelko aiheutetaan psyykkiseen väkivaltaan tukeutuen.

Vallankäytöksi tulkittuun valtaan sisältyy koko joukko pohdinnan aiheita. Edellytys vallankäytön kohteen resistenssin kumoamisesta jonkin asteisen uhan muodossa on eräs kysymyksiä herättävistä seikoista. Miksi ei kerralla käytettäisi tehokkaampaa uhkaa, kun tehon lisääntymisen myötä myös vallankäyttö helpottuu? Ulrich Beckin (1990) tutkimukset hyvinvointiyhteiskunnan vastuuttomasta vaikuttamisesta valottavat uhkakuvien osuutta tiedonhallinnan dominoimassa vallankäytössä. Miksi ei siis hyödynnettäisi tehokkainta uhkaa, jos sen käytöstä ei jouduta edes vastuuseen? Näissä yhteyksissä Niccolo Machiavellin (1984) teos ”Ruhtinas” muodostuu valtaa optimaalisen vallankäytön kautta tarkastelevan näkökulman perustaksi. Väkivallan hyödyntäminen tavalla, jossa vallankäyttötavasta tai sen kielteisistä seurauksista ei jouduta vastuuseen, ovat teoksesta esiin nousevat määrällistä valtaa koskevat teemat. Tietoyhteiskunnan vallankäytöstä on löydettävissä samat lainalaisuudet ja ulottuvuudet, joita Machiavelli aikoinaan toi julki yksinvaltiasta ruhtinasta optimaaliseen vallankäyttöön opastaessaan.

Ajatus mittaamattomasta vallan on peräisin kristinuskon kaikkivaltiuskäsitteestä. Raamatun käyttö toisena primäärilähteenä on perusteltua sekä mittaamattoman että määrällisen vallan näkökulmista. Kaikkivaltiuden uskottavuuden osoitus liittyy tilanteeseen, jossa on jouduttu äärimmäisen määrällisen vallankäytön kohteeksi. Kristinuskon kaikkivaltiuskäsitteeseen tukeutuva vuorovaikutussuhde on kuvattu toteutuvaksi päinvastaisesti väkivaltaa hyödyntävään vallankäyttöön nähden. Vaikuttavana tekijänä on toivotuin kokemus eli rakkaudentunne. Vaikuttamistapa menettää määrällisen ulottuvuutensa, koska Kaikkivaltias vaikuttavana tekijänä on salattu, uskonvarainen ja henkilökohtaiseen kokemukseen perustuva käsite. Mittaamattomana valtana käsitettä selitetään sekä armon- että anteeksiantokyvyn puitteissa.

Salattu ja rajaton vaikutuksen lähde on kuitenkin myös määrällisen vallankäyttäjän tavoittelema voimavara. Määrällisen vallan yhteys salattuun pelonlähteeseen ja sitä kautta pyrkimykseen mittaamattoman vallan hallinnasta, juontaa juurensa kristinuskon sanomasta tehtyihin tulkintoihin. Salattu Jumala tulkitaan armahtajan ja anteeksiantajan sijaan ylimmäksi auktoriteetiksi. Salatun pelonlähteen empiria nojaa siten Raamatun tekstin tarkoituksenmukaisiin sovellutuksiin. Varhaisemmissa pyrkimyksissä kristinuskon sanomaa on sovelluttu varsinkin haluttaessa kytkeä uskonto maalliseen vallankäyttöön. Ei vähiten vastuukysymysten yhteydessä. Salatun auktoriteetin nimissä valtaa voidaan harjoittaa ottamatta vastuuta negatiivisista tuloksista. Tietoyhteiskunnan osalta salatun Jumalan korvikkeeksi on ylimmäksi auktoriteetiksi muodostunut salattu tieto. Käsitys vaikuttamisesta salattuun auktoriteettiin viittaamalla on paljolti peräisin Martti Lutherin omaksumista näkemyksistä.

Empiria vallan suuruudesta mittaamattomana, tukeutuu puolestaan Mohandas (Mahatma) Gandhin omaksumiin metodeihin sorrettujen oikeuksien saavuttamiseksi. Intian vapaustaistelussa toimiviksi havaitut väkivallattomuuden, passiivisen vastarinnan

ja kansalaistottelemattomuuden sovellutukset ovat esimerkkinä vaikuttamisesta mittaamattoman vallan tuella. Gandhin esimerkeissä osoitetaan, kuinka tahtomattaan alistavan vallankäytön kohteeksi joutuneet voivat pienemmästä määrällisestä vallasta huolimatta säilyttää vaikuttamisen kykynsä. (Gandhi 1983, 65)

### **1.3 Metodi, tutkimusongelma ja hypoteesi**

Metodina on tehdä vertailevaa analyysiä sosiaalisen vallan ilmenemisestä vallankäyttönä ja valtana itsenään. Analysoin niitä eri mahdollisuuksia, joita tietoinen vaikutuksen välittäminen ja tahaton vaikutuksen välittyminen tarjoavat suuremman vallan toteamiseksi. Teen vertailua kahdesta eri tarkastelukulmasta havainnoituna. Vertailu painottuu joko vaikutuksen kokijan aistimuksiin tai ulkopuolisen tarkkailijan havaintoihin. Tarkkailtaessa vaikuttamista ulkopuolisena, tukeutuu suuremman vallan osoittaminen valtakäsitettä aiemmin tutkineiden tuloksiin. Valtaa tarkkaillaan vallankäyttönä. Vaikuttaminen on tietoista. Tästä näkökulmasta tehtyjä havaintoja ovat eri tutkijoiden tekemät johtopäätökset.

Kokijan näkökulmassa valtaa tarkkaillaan valtana itsenään. Vaikutus on omakohtainen kokemus. Johtopäätöksiksi nousevat ne henkilökohtaiset kokemukset, joiden perusteella yksilö voi todeta vuorovaikutuksen joko tahattomana tai itseensä kohdistuvana tietoisena vaikuttamisena. Käsitys suurimmasta vallasta muodostuu koetun vaikutuksen perusteella.

Samalla tutkimukseni kohteena ovat ne kysymykset, joita eri vaikutustapojen ja tarkastelukulmien yhteydessä käsitteen sisällöstä nousee esiin. Molempien tarkkailijoiden havainto- tai kokemusmahdollisuuksiin sisältyy puutteita. Vaikutuksen kokijan aistimukset ovat subjektiivisia. Yksilökohtaisia ja ainutkertaisia kokemuksia ei voi tarkkailla toistettuina. Siksi en pyrikään analysoimaan tai vertaamaan kokemuksia keskenään. Keskeisenä käsitteen sisältöä koskevana kysymyksenä on vaikutettavan osalta: ”Mikä valta on vaikutuksen kohteena olevalle ihmiselle?”

Ulkopuolisena tarkkailevan näkökulman puutteena puolestaan on, että käsite jää epätäsmällisesti määritellyksi. Havaintojen tekijöitä ja havaittuja vaikutustapoja on lukuisia. Mitä niistä voi pitää valtaan kuuluvana ja millä kriteereillä? Vastauksena onkin usein, että suoritusten perusteella vallankäytöksi rinnastetusta vallasta puhutaan suomenkielessä mieluusti partitiivimuodossa. Ei ole olemassa tiettyä suoritusta, jonka voisi yksiselitteisesti nimittää vallaksi. Käsitettä koskevissa määrittelyissä vastataankin halukkaammin partitiivimuotoja myötäillen kysymykseen: ”Mitä valta on?” (Ks. Räsänen 1997, 5).

Tutkijan kohdalla pohdinnan alaiseksi kysymykseksi nousee vaikutuksen itsensä määrittäminen: Kuka ensiksikin päättää, kuinka havaittavina eleinä tai liikkeinä toisen käyttäytymiseen tulee vaikuttaa, jotta vaikuttaminen täyttää valtakäsitteen kriteerit? Voiko tunnekokemukseen mieltää kuuluvaksi teonsanalle ominaista toimintaa? Aiheuttaahan voimakas tunnekokemus jokaiselle ainakin jonkinlaista spontaania käyttäytymisen muutosta, tietosten valintojen seurauksista puhumattakaan. Kuinka ulkopuolinen voi päättää, onko toinen aiheuttanut vaikutuksen toiseen olemalla tekijä vai toimija?

Lukuisten, vielä tutkimattomien kysymysten vuoksi käytän käsitteen rajaamisessa hyväksi kielipillista näkökulmaa. Valitsemallani lähestymistavalla pyrin myös kiertämään tiheikön, joka pakostakin muodostuu käsitteen tulkinnan eri aikakausiin ja asiayhteyksiin liittyvästä moniselitteisyydestä. Käsitteille ominaiset monimerkityksiset tulkinnat sinänsä antavat aiheen moniselitteisen partitiivimuodon käyttöön (Vrt. Räsänen 1997, 17). Vaikutuksen kokijalle tai vaikuttamisen havaittajalle valta voi kuitenkin olla yksi kokonaisuus. Samalla, kun käsitteen merkitys tematisoidaan vaikutuksen osalle, kokemus tai havainto eivät enää pyri selittämään koko käsitteen merkityksen sisältöä.

Moniselitteisyydestä huolimatta valta on sanana yksikkömuotoinen substantiivi. Sijamuotona se on nominatiivi, kuvaten esineiden tai asioiden nimiä. Nominatiivi antaa vastatauksen ”mikä”-kysymykseen. Siksi pidän haasteena myös vastata käsitettä

sivuaviin kysymyksiin käyttäen samaa sijamuotoa. Sekä valla että vallankäytön parista pyrin löytämään jonkin asian, joka kuvaa tai yhdistää niitä nominatiivimuotoisena. Tällä rajauksella pyrin yhdistämään käsitteen sisällön kaksijakoisuutta ja helpottamaan valla suuruudesta otettujen kantojen ymmärtämistä.

Tutkimusongelma keskittyy kysymykseen: miten ihminen voi perustella toisen valla olevan toista valtaa suurempi? Syväisemmin pohdittuna tutkimusongelma koskettaa valtakäsitteen perimmäistä sisältöä: Onko valta rajattomana vaikuttamismahdollisuutena tai kaikkia koskevana kaikkivaltiutena tunne vai tieto? Onko kaikkivaltius ihmisuhteessa Mohandas Gandhin mainitsema kumoamaton tieto tai millä perusteella se on Raamatussa mainittu jumalallinen tunne? Tarkoituksena on myös yrittää valottaa katvealueita, joita ulkopuolinen tarkastelutapa rationaalisena päättelynä mielestäni aiheuttaa. Onhan sosiaalinen valtasuhde kuitenkin yksilöiden henkilökohtaisiin kokemuksiin perustuva asia.

Tutkimuksen hypoteesina on, että vallankäytöksi mielletynä sosiaalinen vuorovaikutus edellyttää toimiakseen alistussuhdetta. Optimaalinen alistussuhde taas edellyttää pelotteen käyttöä ja pelotteen ylläpitämistä, joko fyysistä tai psyykkistä väkivaltaa. Valtasuhteen jatkuvuuden takeeksi (negatiivisen vastuun välttämiseksi) väkivallalla tai sen uhalla aiheutettava pelko puolestaan on oltava peräisin vallankäytön kohteelle salatuksi jäävästä lähteestä. Hypoteesin olettaamus liittyy tutkimusongelmaan tiedonhallintaan liittyvien kysymysten kautta. Olettamuksen mukaan tiedonhallinnalla voidaan saavuttaa kaikki hypoteesissa mainitut alistussuhteisen vallankäytön edellytykset. Taitavasti tiedonhallinnalla operoimalla määrällinen vallankäyttö saadaan erehdyttävästi mittaamatonta kaikkivaltiutta muistuttavaksi.

## 2. MIKÄ VALTA ON?

”Minulle on annettu kaikki valta taivaassa ja maan päällä. Menkää siis ja tehkää kaikki kansat minun opetuslapsikseni: kastakaa heitä Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen nimeen ja opettakaa heitä noudattamaan kaikkea, mitä minä olen käskenyt teidän noudattaa. Ja katso, minä olen teidän kanssanne kaikki päivät maailman loppuun asti” (Matt. 28: 19-20).

Yllä olevaan tekstiin päättyy Matteuksen evankeliumi. Katkelmassa Raamatun Uuden Testamentin kertomusten keskeisin henkilö jättää jäähyväiset seuraajilleen. Seuraajia kehoitetaan levittämään maan päältä poistuvan miehen käsitystä hallussaan olevasta vallasta ja siihen perustuvasta vuorovaikutussuhteesta. Kehotus on tuottanut tulosta. Tekstissä mies puhuu viimeisiksi sanoikseen haltuunsa annetusta, kaikkia koskemaan ulottuvasta vallasta. Mutta mihin logiikkaan perustuu Jeesuksen ja hänen seuraajiensa usko kaikkivaltiuskäsitteeseen? Ja toisaalta, mihin perustuu tästä käsityksestä poikkeavan ylivallan uskottavuus?

Ainakin vakuutus hallussa olevasta kaikesta vallasta maan päällä, taivaasta nyt puhumattakaan, kuulostaa alkuun epäilyttävältä. Kuinka jonkin vallan vaikutus voisi ulottua koskemaan kaikkia? Ihmiseltä kaiken vallan hallinta edellyttää rajatonta, valtasuhteen kaikkia osapuolia kattavasti koskettavaa ylivoimaista vaikutusmahdollisuutta. Tämä tuo kaikkivaltiuskäsitteelle melkoisen uskottavuusongelman. Lisäksi kaiken vallan haltijaksi julistautunut joutui kuolemaan häpeällisellä tavalla pienen paikallisen sotilasosaston harjoittaman vallankäytön toimesta. Jeesuksen kaikkivaltiuskäsitteen kattavuus ei saa lisävahvistusta ainakaan menestymisestä ihmisten keskeisessä voimainmittelössä. Voimankäyttö näyttäisi

määrällisenä valtana ylittävän kaikkivaltiuuden. Uuden ulottuvuuden kaikkivaltius saa tarkasteltaessa ajankohtaa, jolloin siitä julistetaan. Kaiken vallan haltijaksi ilmoitaudutaan sen jälkeen, kun häviö fyysisessä voimainmittelössä on jo koettu.

## 2.1 Valta on mitä tahansa

Ulkopuolisen tarkkailemana valtasuhde tulkitaan enimmäkseen toispuoleiseksi vuorovaikutussuhteeksi. Valtasuhteessa vaikuttaminen mielletään tietoisien toiminnan tulokseksi. Vallan ilmenemisen yleensä Robert A. Dahl määrittelee vallan toteamalla, että A:lla on valtaa B:hen nähden siinä määrin, kun hän saa B:n tekemään jotain, jota B ei muutoin tekisi (Dahl 1957, 203-203). Vaikutuksen kautta määriteltynä A vaikuttaa B:hen siinä määrin kun hän saa B:n tekemään jotain, jota tämä ei muutoin tekisi (Dahl 1963, 40). Dahlin käyttämissä valtamääritelmässä ei eroteta tahatonta ja tietoista vaikuttamista toisistaan. Määritelmät eivät myöskään sulje pois passiivisen kyvyn ansiosta spontaanisti toteutuvaa vaikutusta.

Suoritusten valossa tarkasteltuna A:n kyky vaikuttaa B:hen haluamallaan tavalla vasta edustaa valtaa. Vallan hallinta ja käyttö nivoutuvat toisiinsa. Käyttö paljastaa vaikuttamisen kyvyn olemassaolon. B:n kyetessä vastustamaan A:n vaikutusta, tai toimiessa toisella tavalla kuin A oli tarkoittanut, ei A:lla katsota olevan valtaa hallussaan vaikuttamisen kykynä. (Goldmann 1979, 12) Asetelmat vallan hallinnasta on ensin selvitettävä. Uskottava vallan hallinta edellyttää sen käyttöä ja sen käyttö taas toista suurempaa vallan hallintaa. Toisella osapuolella on oltava toiseen verraten ylivoimainen ominaisuus tai mahdollisuus, usein vielä oikeuskin, toimia tämän tahdon vastaisesti, ennen kuin valta on hallussa ja käytettävissä.

Suoritusperusteisena vallan määritelmästä huokuu vuorovaikutussuhteen toispuolisuus ja yksisuuntaisuus. Toisella on kyky ja toinen noudattaa tämän kyvyn toteuttamista. Jos molemmilla on vastaava kyky, niin vahvemman osapuolen määrittelemiseksi



otetaan avuksi valtaresurssit. Niiden avulla helpotetaan toiseen ihmiseen vaikuttamista. Resursseihin luetaan ne voimavarat, jotka helpottavat aiotun vaikutuksen aikaan saamista. Vallankäyttöön sovellettuna resurssin hyödyntäminen edellyttää myös, että hyödynnettäväksi aiotulla resurssilla on katetta. Muutoin vallankäyttö ei ole uskottavaa, eikä halutun suuntainen vaikutus toteudu. Vaikuttajan kyky voidaan kyseenalaistaa. Valtaresurssit kuuluvat siten tietoisin vaikuttamisen voimavaroihin. Niillä voidaan kompensoida puuttuvaa vaikuttamisen kykyä ja vahvistaa kilpailuasetelmaa. Vahvemman osapuolen selvityksellä osoitetaan suurempi vallan määrä, sekä se, kumpi on vaikuttaja ja kumpi vaikutuksen kohde. (Jansson 1993, 117-120)

Valtasuhteen osalta Jan-Magnus Jansson tarjoaa suhteen luonnetta täsmällisemmin kuvaavia määritelmiä. Määritelmien mukaan ”sosiaalinen valta on kykyä vaikuttaa toisten ihmisten käyttäytymiseen” ja vallankäyttö on ”kykyä vaikuttaa toisten ihmisten käyttäytymiseen haluttuun suuntaan” (Jansson 1993, 113). Vallan itsensä sijaan kuvauksissa korostuu toimijan suoritusten osuus. Kieliopillisesti ”valta on kykyä”-määritelmässä partitiivi substantiivin sijamuotona määrittää nominatiivia. Partitiivimuodossa esitetty määritelmä ei siten vielä vastaa ”mikä”, vaan ”mitä”-kysymykseen. Kieliopissa sijamuotojen merkitykset ovat toisilleen lähes vastakkaiset (Karlsson 1982, 87).

Valtailmiötä suorituksina tarkkailtaessa partitiivimuodon käyttö tuntuu luontevalta. Ulkopuolisen havainnoimina suorituksina tai eri mahtitekijöihin rinnastettuna käsite saa lukemattomia merkityksiä; seuraten kulloisenkin tarkkailijan havaintoja ja käyttämiä kriteerejä. Tätä näkökulmaa myötäilee myös käsitteen englanninkielinen power-ilmaisu. Tarjolla on lähes loputtomasti tulkintamahdollisuuksia. Tulkintojen runsautta lisää saman ilmaisun käyttö sekä substantiivina että verbinä. Tulkitsijan näkemyksistä riippuen ilmaisu voi siksi merkitä mitä tahansa (Korhonen 1989, 6).

Myös Iisa Räsänen on päätenyt yhtäläiseen lopputulokseen tutkiessaan valtakäsitteen merkitystä. Vastaavasta näkökulmasta tarkkailtaessa käsitteen suomenkielinen ilmaisu antaa Räsänen mukaan lähes yhtä laajan tulkinnanmahdollisuuden. Pyrittäessä vastaamaan ”mitä valta on”-kysymykseen, eräs päätelmistä on, että ”valta on sitä mitä vallaksi kutsutaan” (Räsänen 1997, 16). Pyrkimykset määrittää valtakäsitteen merkitys suoritusten tai niiden edellytysten pohjalta, näyttävät helposti johtavan täsmällistä vastausta vaille jäävään selittämiseen.

Huolimatta partitiivimuotoisista käsitteen sisällön tulkinnoista, kykenee havainnoitsija tarvittaessa kuvaamaan vallan myös täsmällisemmin. Valtaa vallankäyttönä tarkkailtaessa havainnoinnissa on mukana määrällinen vertailu. Mahdollisuus vallankäyttöön edellyttää toisella olevan enemmän valtaa toiseen nähden. Kun jokin valta ilmaistaan toista suuremmaksi, ei vertailussa myötäillä partitiivimuotoa, tarkkailemalla vain osaa jostakin kokonaisuudesta. Määrän osalta on kaikki oltava pelissä. Suuruus on kokonaisuus. Suurimpana valta on leimallisimmin yksi entiteetti.

Tarve kuvata käsitteen sisältö mitä hämmästyttävimpinä ja toisilleen vastakkaisina merkityksinä, kuvastaa enemmänkin tarkkailijan asemaa ja käsitteen suorituserusteista tulkintaa. Käsitteen määrittelylle ominaisti kaikki suoritukset voivat edustaa valtaa; myötäillen eri konteksteihin ja aikakausiin omistautuneiden määrittelijöiden tulkintamahdollisuuksia (Ks. Räsänen, 13). Määrällisessä vertailussa näitä tulkinnanmahdollisuuksia ei kuitenkaan voida hyödyntää. Vallankäyttötilannetta tarkkaileva joutuu havainnoimaan kulloisessakin tilanteessa suurimman vaikuttamisen kyvyn. Suurempi kyky kumoaa pienemmän. Myös vallankäytön kohteeksi joutunut voi tuntea itseään suuremman vaikuttamisen kyvyn ilman tarvetta puntaroida, mikä valtakäsitteen sisältö on muissa konteksteissa.

## 2.2 Suurempaan suorituskapasiteettiin rinnastettu valta

Seuraan valtasuhteen toteutumista aluksi valtasuhteen ulkopuolisen näkökulmasta havainnoituna. Vaikuttamisen kykyä ei aistita havainnoitsijan omana kokemuksena. Suurempi valta ei siten ole vaikuttamisen suurempi kyky havainnoitsijan hallitsemana ominaisuutena, eikä valtasuhteessa itse toteutettu suoritus. Vallan edellytyksiä ja suorituksia määritellään enimmäkseen näköaistimuksina ja toisten kokemina tilanteina. Havainnoitsijan asema edellyttää vallan toteutumiselta konkreettista näyttöä. Havainnointitapaa ja käsitteen määrittäjän asemaa kuvaa osuvasti Amitai Etzionin toteamus: ”Like energy, power is directly observable only when used” (Etzioni 1968, 316).

Toisten hallitsemana tai kokemana sosiaalinen valta mielletään ominaisuudeksi tai ihmisten väliseksi suhteeksi (Peterson 1987, 9). Ominaisuutena valta on olemassa potentiaalisesti. Valta vaikuttamisen kykyinä ei siten ole suoranaisesti havaittavissa. Ominaisuuteen sisältyy määrittäjän havaitsemaa potentian hallintaa. Potentia on aktualisoitavissa näkyviksi suorituksiksi. Tietyistä edellytyksistä on kuitenkin pääteltävissä, missä määrin suorituksia on tarpeen tullen aktualisoitavissa. Helpommin havaittavia edellytyksiä ovat konkreettiset valtaresurssit (Jansson 1993, 117).

Ihmisten välisessä valtasuhteessa valtpotentiaali ilmenee aktuaalisesti. Aktuaalisuuteen kuuluva muutos ja liike tekevät siitä havaittavan. Näkökulmalle ja kriteereille ominaisesti tarkastelutavassa haetaan vaikuttajana toimivaa osapuolta. Vaikuttava osapuoli määritellään suorituskapasiteetin perusteella. Kapasiteetti muodostuu ominaisuuden potentiaalisesta määrästä ja aktuaalisesta suorituksesta. Yhdistettyinä ne ilmentävät tarkkailijalle vuorovaikutussuhteessa hallittua valtaa. Toisen käyttäytymiseen vaikuttamista havainnoidaan niiden toisiaan kompensoivana kokonaisuutena. Tarkkailija voi kummastakin osatekijästä erikseen jo päätellä, kummalla on suurempi vaikuttamisen kyky. Suuremmasta potentian määrästä voi

päätellä mahdollisuudet ohjata toisen suorituksia. Alistavista suorituksista voi taas suoraan päätellä toista suuremman vallankäyttömahdollisuuden. Valtaa ei siten havainnoida itsenään, vaan määrällisessä suhteessa toiseen. (Peterson 1987, 9-10)

Toispuoleista asetelmaa heijastaa myös valtasuhteen tarkkailu olotilana. Valtaa havainnoidaan joko staattisena tai dynaamisena tilana. Staattinen valta on toimijalle kuuluvaa jatkuvaa vaikuttamisen potentiaalia ja dynaaminen sen ajoittain ilmenevää aktualisointia (Räsänen 1987, 68). Molemmat tilat määritellään vahvemmuutena; joko vaikuttajan potentiaalisena ylivoimaisuutena tai mahtavuutta ilmentävänä potentian aktualisointina. Staattinen valta on tila, jossa vakaa toisen yläpuolella oleva arvoasema vallitsee ominaisuuden tunnusten perusteella. Dynaamisessa vallassa mahtavuus on havaittavissa energisyytenä, joka puolestaan sosiaalisessa vuorovaikutussuhteessa ilmenee toiseen kohdistuvana toimintana. (Korhonen 1989, 15)

Valtasuhteen mieltäminen jatkuvaksi toisen yläpuolella olevaksi tai ajoittain toista mahtavammmaksi olotilaksi helpottaa tarkkailijan havainnointia. Tarkkailija on vertaamalla valinnut osapuolen ja rajannut näkökulmaansa myötäillen ilmenemistavat, joiden valossa valtaa määritellään. Tässä valossa valta vaikuttamisen kykynä ei ole suhteen molempia osapuolia kattava, eikä tahattomasti toteutuva ominaisuus.

Vallan hallitsemisen osoittaminen määrällisen vertailun kautta edellyttää Etzionin mainitsemaa suoritusperusteista näyttöä. Siksi dynaamisen tilan merkitys korostuu. Molempien vahvuus voi näyttää yhtä vahvalta staattisessa tilassa tai vaihdella kulloisenkin tarkkailijan kriteerien mukaan. Kapasiteetin potentiaalinen hallinta ei vielä lopullisesti ilmene sosiaalisena valtana. Mitta aktualisoitavissa olevasta vallan määrästä perustuu havainnoitsijan arvioon. Ulkopuoliselle sosiaalisen vallan määrällinen ylivoima näyttäytyy selkeimmin dynaamisessa tilassa. Kapasiteettiin sisältyvää potentiaa aktualisoidaan tekoina. Suoritukset vasta tekevät sosiaalisesta vallasta näkyvän ja määrällisestä vahvemmuudesta uskottavan. (Barnes 1988, 61)

Vallan havaittavasta toteutumisesta sosiaalisessa vuorovaikutussuhteessa on seuraavassa pari ulkopuolisen näkökulmaa heijastavaa esimerkkiä:

”Power, (*Macht*) is the probability that one actor within a social relationship will be in a position to carry out his own will despite resistance, regardless of the basis which this probability rests” (Weber 1964, 152).

”Power is a capacity to overcome part or all of the resistance, to introduce changes in the face of opposition” (Etzioni 1968, 314).

Ulkopuolisen havainnoitsijan antama kuvaus sosiaalisesta vallasta ilmentää näkyvää kapasiteetin hyödyntämistä ja kapasiteetin haltijan tahdon toteutumista. Vastattaessa ”mikä valta on”- kysymykseen, vastausten valmistavissa osissa on yleensä ilmaisuja nominatiivimuodossa sijamuodolle ominaiseen ”mikä”-kysymykseen. Mutta kuvauksen varsinaisessa sisällössä vaihtuu käytetty sanaluokka. Kuvaus vallasta, se mitä siitä havaitaan, ilmaistaan substantiivien sijaan teonsanoilla. Havaintonsa uskottavuudeksi, määrällistä näkökulmaa myötäillen, havainnoitsija tähdentää seikkoja, joita kysymyksenasettelu ei edellytä eli toimijan suorituksia.

### **2.3 Mittaamatta osoitettu valta**

Sorituskapasiteetin määräksi rinnastettuna vallan suuruus tulee mitatuksi vallankäytön perusteella. Tähän määritelmään verraten esittää Kullervo Rainio vaihtoehdoisen tarkastelutavan. Rainion mielestä valtaan vaikuttamisen kykynä sisältyy myös mahdollisuus olla käyttämättä valtaa. Näin määriteltynä vallan suuruus osoitetaan sen mukaan mitä vähemmän vaikuttaja joutuu tukemaan valtaresursseilla vaikutuksen perillemenoa. Eniten valtaa ei Rainion tulkinnassa ole sillä, jolla on suurimmat valtaresurssit, vaan sillä, jolla on eniten varaa olla käyttämättä niitä. Suurin valta on siten mittaamaton. Optimaalisena valta on kyky vaikuttaa toisen ihmisen käyttäytymiseen ilman, että vaikutusta tarvitsee tietoisesti aiheuttaa. Vaikuttamisen kyky määritellään vallan, ei vallankäytön perusteella. Suurempaa valtaa kohti mentäessä lähestytään vaihetta, jossa vaikutus toteutuu tahattomasti, ilman tietoista toimijaa. Näin valta ei suurimmillaankaan edellytä alistussuhdetta. (Rainio 1968, 166)

Mittaamattomasta vallasta Rainio käyttää käsitettä armo. Rainio yhdistää armokäsitteen vallan suuruuteen vahvinta näyttöä vaativissa tilanteissa. Tavalla osoittaa vallan uskottavuus mittaamatta tarkoitetaan, että voimavarojen mittelo jää vaille lopullista toteutusta. Eniten armoa voi osoittaa silloin, kun on ajautettu hyödyntämään väkivaltaa asemien selvittämiseksi. Armon tarve on suurimmillaan silloin, kun on riski tulla vahingoitetuksi tai koko valtasuhde on vaakalaudalla. Pidättäydytään käyttämästä valtaa samassa suhteessa, missä sitä on uhmattu tai kyseenalaistettu. Suurempi kyky osoittaa armoa on samalla näyttö suuremmasta vallasta. Armon osalta vallan suuruus on enemmänkin valtasuhteen heikomman osapuolten kuin ulkopuolisten määriteltävissä. (Rainio 1968, 169)

Rainion näkemyksissä määrällinen, vahvempi-heikompi jako, seuraa myös mittaamattomasti toteutettavissa olevaa vaikuttamisen kykyä. Armonantokyvyllä vahvemmuutensa osoittava olisi vahvempi myös, jos valta määriteltäisiin mittaamalla. Näkemyksessä on siten sovinnainen takaportti. Vahvempi osoittaa armoa vasta tilanteessa, jossa vallan mitallinen määrä on jo osoittautunut toiselle tappiolliseksi. Mittaamaton valta on hänen kohdallaan pidättymistä hyödyntämästä ylivoimaiseksi osoittautuneen aseman suomia mahdollisuuksia. Rainion näkemys sulkee heikommalta osapuolelta mahdollisuuden osoittaa mittaamatonta valtaa. Toispuoleinen menettely ei siten mahdollista ratkaisemaan kaikkia asetelmia, jotka perustuvat väkivallalla uudistettavaan valtasuhteeseen. Ratkaisematta jää tilanne, jossa toinen osapuoli ei halua osoittaa armoa, eikä toisella ole siihen mahdollisuutta.

Mohandas Gandhin ajatuksissa mahdollisuus vallan osoittamiseen mittaamatta ei kuulu pelkästään vahvemmalle vallankäyttäjälle. Gandhin käytännössä testaamien väkivallasta pidättäytymisen, passiivinen vastarinnan ja kansalaistottelemattomuuden kautta voi myös heikompi ilmentää vaikuttamisen kykyä ilman vallankäyttöä. Myös näillä toimilla luodaan vuorovaikutussuhde, jossa vaikuttamisen kyvyn uskottavuus osoitetaan jättämällä valta käyttämättä. Suorituskapasiteetin määrä ei edellytä vertailua suhteessa toiseen osapuoleen. (Gandhi 1983, 65)

Vallan käyttämättä jättämisessä merkittävää on, aivan kuten vallankäytössäkin, kumman osapuolen tahto toteutuu. Pakotettuna heikompi jättää vahvemman vallan määrän mittaamatta vastoin tahtoaan. Pakon sanelema ”armeliaisuus” ei kuitenkaan ilmennä vallan olemassaoloa heikomman osapuolen taholla. Gandhin mielestä pitämällä aloite omissa käsissään, myös heikompi voi osoittaa vahvemmalleen vaikuttamisen kykyä. Aloitteellisesta toiminnasta Gandhi toteaa: ”Väkivallattomuus dynaamisena merkitsee tietoista kärsimystä” (Gandhi 1983, 65). Aloitteellisesti toimittaessa väkivallan varaan rakennettu valtasuhde päätetään tai uusinnetaan anteeksiannolla. Mittaamatta osoitettavassa vallassa ei olla riippuvaisia toisen armonannosta. Näin mittaamaton valta saa kaksi ulottuvuutta. Toinen koskee vallankäyttöä ja toinen vallankäytön kohteeksi joutumista. Molempien kautta voidaan aloitteellisesti toimimalla osoittaa suurempaa mittaamatonta valtaa. Heikompaan vastaan alistavaan vallankäyttöön ryhtyvä joutuu osoittamaan puutteellisuutensa samalla sekä armonanto- että anteeksiantokyvyn suhteen. (Gandhi 1983, 33)

## **2.4 Kaikkivaltius mittaamattomana valtana**

Käsitteenä kaikkivaltius on peräisin kristittyjen pyhästä kirjasta, Raamatusta. Raamatun teksteissä Jumala kuvataan Kaikkivaltiaaksi. Ominaisuutena kaikkivaltius voi koskettaa kaikkia ihmisiä. Vallan suuruus perustuu sen kaikenkattavuuteen. Ihmiset voivat myös luoda keskinäisen, sekä itsensä ja Jumalan välisen vuorovaikutussuhteen kaikkivaltiuden pohjalta. Jumala puolestaan esiintyy salattuna, uskonvaraisena käsitteenä, tahona, jonka kautta rajaton kaikkivaltius toteutuu sekä armonanto- että anteeksiantokyvyn ansiosta. Kaikkivaltias on kuitenkin Raamatun kertomusten mukaan esiintynyt jonkin aikaa maan päällä näkyvänä ihmishahmoisena olentona. Hahmoa nimitetään Jeesukseksi Kristukseksi, Jumalan Pojaksi. (Joh ,4:26, Joh, 9:37)

Maan päällä toimiessaan myös Jeesuksella on valtaa ihmisten tavoin. Hän vaikuttaa sekä tahattomasti että tietoisesti toisten ihmisten käyttäytymiseen. Myös toiminnassa vaikutusmahdollisuutensa vastustajiin Jeesuksen käytös näyttää noudattavan tavanomaista suurempaan kykyyn tukeutuvaa vaikuttamista. Jeesuksen käytös eroaa kuitenkin tavanomaisesta suhtautumisessa niihin, joita hän tavoittelee valtansa alaisuuteen. Heidän saaminen vaikutuksen piiriin ja vallan alaisuudessa pitäminen ei perustu hallussa olevan vallan määrän vertaamiseen suhteessa heihin. Myös suhtautuminen vastustajien vallan konkreettiseen, määrälliseen osoittamiseen, poikkeaa tavanomaisesta vallankäytön logiikasta. Hän ei tuo esiin mitään vaikutuksen toteutumista vahvistavaa valtaresurssia. Kun Jeesus viimein haastetaan mittelöön hallussa olevan vallan määrästä, hän häviää kamppailun suosiolla vastarintaa tekemättä. Ihmisenä Jeesuksen maallisen vallan kumoamistoimi edellyttää kuitenkin hänen henkensä riistämistä. (Ks. Matt, 27:38)

Vapaaehtoinen uhrautuminen ei kristikunnan historian esimerkkien mukaan kumoa Jeesuksen vaikutuksen jatkumista ihmisten käyttäytymiseen. Teollaan Jeesus pyrki osoittamaan ihmisen käyttämän vallan ja kaikkivaltiuden eron. Ihmisen käytössä olevan vallan suuruus on suurempaa valtaa suhteessa toisen ihmisen vallan määrään. Kaikkivaltiutena valta on olemassa ilman mitattavaa määrää ja sen vuoksi kumoamaton.

Kristinuskon kaikkivaltiuskäsitteessä valta ja vaikutus on yhdistetty samaksi merkitykseksi. Vallan toteutumista lähestytään vaikutuksen kokijan näkökulmasta. Valtasuhteeksi mielletystä kaikkivaltiudesta puuttuu vahvempi-heikompi asetelma vallan käyttömahdollisuuden merkityksessä. Suorituskapasiteetin puuttuessa myös valtaresurssi jää tulkinnassa tarpeettomaksi.

Tapa lähestyä valtakäsitettä koettuna vaikutuksena antaa mahdollisuuden täsmällisempään käsitteen määrittelyyn. Valtakysymykseen vastataan Raamatussa kaikkivaltiutena samalla sijamuodolla, jolla itse käsitekin ilmaistaan. Vastaus ”mikä



valta on”- kysymykseen kuuluu kaikkivaltiuden ja sen vaikutuksen yhteismerkityksen osalta seuraavasti: ”Joka ei rakasta, ei tunne Jumalaa, sillä Jumala on rakkaus” ( Joh I, 4: 8). Kaikkivaltiuden toteutuminen vaikutuksen kokijan näkökulmasta seuraa logiikkaa, jossa Kaikkivaltias on sama kuin Jumala, Jumala on rakkaus ja rakkaus on tunne. Vaikutuksen kokijalle valta on tunne.

Kaikkivaltiuden perustelussa tunne on tekijä, jolla on kyky vaikuttaa toisen ihmisen käyttäytymiseen. Välittyvä tunne edustaa valtaa vallan ja vaikutuksen yhteismerkityksessä. Kokemus ei kuitenkaan edusta vallankäyttöä, koska toivotun kokemuksen suhteen molempien osapuolten tahto voi olla yhteneväinen. Vallan toteutuminen ei siten edellytä toisen tahdon voittamista. Janssonin valtamääritelmään sovellettuna vaikutus toisen ihmisen käyttäytymiseen toteutuu välittyvän tunteen ansiosta. Vaikuttamisen kyky ilmenee siten ihmiselle kuuluvana tahattomana tekijänä. Dahlin määritelmän mukainen valtasuhde ihmisten välillä muodostuu, kun välittyvä tunne saa aikaan jotain, jota ei olisi tapahtunut ilman tunteen välittymistä.

Mohandas Gandhi lähestyy kristittyjen mittaamattomana valtana pitämää käsitettä tiedon puitteissa. Hän ei puhu tiedonhallinnasta ihmiselle kuuluvana ominaisuutena, vaan oikeasta, kumoamattomasta tiedosta. Gandhin mielestä Jumala on yhdellä sanalla ilmaistuna sama kuin totuus. Koska hän ei lähesty käsitettä tunnekokemuksena, hän haluaa ilmaista asian käänteisessä järjestyksessä: ”Totuus on Jumala”. Silti Gandhi myötäilee kristittyjen jumalakäsitettä toteamalla: ”Lähimmäksi totuutta pääsee rakkauden avulla”. (Gandhi 1983, 54)

Jumala mittaamattomana valtana, joko rakkaudeksi tai totuudeksi ymmärrettynä, antaa molemmissa tapauksissa yhtä vähän mahdollisuuksia määrällisen, alistussuhteisen vallan tulkintoihin. Totuus oikeana tietona välittyessään ei alistu ketään sen paremmin kuin jumalallisen tunteen välittymisenkään. Sosiaalisessa suhteessa totuuden samaistaminen Jumalaksi tai suurimmaksi vallaksi altistuu kuitenkin tulkinnanvarisuuteen. Ihmisten väliseen vuorovaikutussuhteeseen sovellettuna totuudeksi määritelty kaikkivaltius ei voi olla kaikkia yhteneväisesti

koskettava käsite. Kaikenkattavuutta hajottavaksi tulkinnanvaraisuudeksi nousee kysymys: kuka päättää totuuden ehdoista? Totuuteen perustuva valtasuhde oikean tiedon välittämisenä antaa toiselle osapuolelle mahdollisuuden toimia päättäjänä totuuden ehdoista. Toisella voi olla mielestään enemmän tietoa hallussaan. Valta voi siten muuttua tietoiseksi vaikuttamiseksi, vallankäytöksi ja samalla rajalliseksi käsitteeksi. Valta tunteen tasolla toteutuessaan jättää ehdoilla ja määrillä spekuloinnin kokemuksen ulkopuolelle.

### **3. VALLAN USKOTTAVUUS**

Tarkastelen vallan uskottavuutta vaikuttamiseen liittyvien seikkojen uskottavuutena. Tarkastelussa seurataan sekä tahattomasti tekijän aiheuttamana toteutunutta että toimijan tietoisesti aiheuttamaa vaikutusta. Toimijan aiheuttamassa osuudessa tarkastellaan mitä mahdollisuuksia ulkopuolisella on havainnoida suurempaa vallan määrää. Tarkasteltavana on myös, kuinka toimija voi lisätä valtansa määrää tehostamalla vaikuttamistaan. Tietoisesta vaikuttamisesta osalta vaikutuksen uskottavuus liittyy mahtinäkökulmaan, vallankäyttöön sekä siten mitattavaan vallan määrään. Tekijän aiheuttamaksi mielletynä vaikutuksen uskottavuus puolestaan on vaikutuksen kokijan aistima. Uskottavuuden suhteen kaikkia tarkastelutapoja yhdistää edellytys vaikutuksen välittymisestä. Jos tahaton vaikutus ei välity, se ei tunnu eikä tehoa. Vaikutuksen kokijalle ei ole vaikutuksesta mitään aistimusta, jonka perusteella todeta vallan olemassaolo. Jos tietoinen vaikuttaminen ei mene perille, toisen käyttäytymiseen ei voi vaikuttaa. Ulkopuoliselle havainnoijalle ei voida antaa näyttöä ilmiön uskottavuudesta.

#### **3.1 Vaikutuksen alkuperä ja eteneminen**

Aristoteleen määritelmät täsmentävät vaikuttamisen kyvyksi määritellyn vallan olemusta. ”Kyvyksi sanotaan liikkeen ja muutoksen periaatteita...” (Met, V, 12.). Liike ja muutos liittyvät käsitteisiin potentia ja aktualisuus. Näistä käsitteistä Aristoteles käyttää potentiaa tarkoittaessaan elämään ja asioiden ominaisuuteen sisältyvää mahdollisuutta. Aktualisuus on tämän mahdollisuuden toteuttamista liikkeenä tai

muutoksina. (Saarinen 1994, 60-61) Aktuaalisuuskäsite vaikuttamisen liittyvänä on ilmaistu seuraavasti: ”Niitä, jotka vaikuttavat tai ovat vaikutuksen kohteina, pidetään sellaisina vaikuttamisen ja vaikutuksen kohteena olemisen kykyjen ja niiden aktuaalisuuksien vuoksi” (Met, V, 15.).

Vaikutukseen sisältyy tulkinnan mukaan kahdenlaista potentian aktualisointia. Ensinnäkin potentiaa voi aktualisoida omatoimisesti olemalla vaikutuksen kohteena. Toisaalta se, mitä Barnes ja Etzioni pitävät suorituskapasiteettina, on mahdollisuus aiheuttaa muutoksia toisen potentiaalisessa tilassa vaikuttamisen kyvyn potentian merkityksessä. Vaikuttamisena tämän potentian aktualisointi on tietoisista toimintaa ja havainnoitsijan toimesta sitä tarkkaillaan vallankäyttönä. Myös toiminta täsmentyy Aristoteleen käsitteissä: ”Mutta se, mihin sisältyy päämäärä, on toimintaa” (Met, IX, 6.). Tietoista toiminnasta tulee tietoisien päämäärän asettamisen myötä.

Tiivistettynä käsitteiden niveltymisen valtaan voi alkaa potentiasta. Ihmisen elämään sisältyy aktualisoitavissa oleva potentia. Potentian aktualisointi liittyy kykyyn. Kyvyllä voidaan tuottaa liike tai muutos potentiaaliseen tilaan. Ihminen voi liikkeen ja muutoksen aiheuttajana olla tietoinen toimija. Ollakseen toimintaa, valintaan tulee sisältyä päämäärä. Päämäärän asettamisen myötä toiminta on samalla tietoisuuteen kuuluva valinta. Vuorovaikutussuhteessa vaikuttamisen kyvyn ja vaikutuksen kohteena olemisen kyvyn ero määräytyy sen mukaan, kumman elämään sisältyvää potentiaa aktualisoidaan ja kumpi asettaa päämäärän.

Ulkopuolisena, mahtinäkökulmasta tarkasteltuna havainnoidaan etupäässä vaikuttamisen kykyyn sisältyvää potentiaa ja sen aktualisointia. Vallan määrittelyssä jää huomioon ottamatta sen osapuolen potentian määrä, joka tietoisella vaikuttamisella aktualisoidaan liikkeeksi ja muutokseksi. Tietoiseen toimintaan sisältyvä valinta ei kohdistu tietoisien toimijan oman potentian aktualisointiin, vaan operointiin potentialla, joka kuuluu tarkastelussa sivuosaan jäävälle taholle. Erotettaessa vaikuttamisen kyky ja vaikuttamisen kohteena olemisen kyky toisistaan, mahdollistuu valtailmiön tarkkailu molempien potentian haltijoiden kykynä.

Vaikutuksen kohteen näkökulmasta valtaa tarkasteltaessa huomion kohteeksi nousee vaikuttamisen kohteena olemisen kyky. Valtaa on Aristoteleen jaottelun mukaan myös sillä, joka aktualisoi omaa vaikuttamisen, joko tahattoman tai tietoisin, kohteena olemisen kykyä. Valta toteutuu silloin, kun hän tekee valinnan ja asettaa päämäärän toimijana oman potentiansa suhteen. Tahattomassa vuorovaikutuksessa havainnot toiminnasta välittyvät ja vaikuttavat häneen. Toisen tekemien päämääräasettelujen suhteen hän on passiivinen osapuoli.

### **3.2 Vallan uskottavuus vaikutuksen uskottavuutena**

Vaikutuksen määrittämisen kannalta on aiheellista pohtia, kuinka ihminen kokee valtaan sisältyvän vaikutuksen itsessään. Suomenkielessä ei ”vaikuttaa”-verbin osalta ole juuri valittavissa eri asiayhteyksiä ilmentäviä merkityksiä. Vaikutukseen sisältyvien kokemusten ymmärtämisen joko nimisanaksi tai teonsanaksi voi jakaa sen mukaan, onko kyseessä havainnoitsija vai kokija. Molemmissa tapauksissa ilmaisun sanallinen muoto pysyy samana. Samaa ilmaisua käyttäen voidaan mieltää aiheutettavan sekä vaikutus tunnekokemuksena että vaikutetuksi tuleminen näkyvän suorituksen merkityksessä. Ero vallan ja vallankäytön välillä on tästäkin syystä tulkinnanvarainen. ”Vaikuttaa”-on samalla sekä verbin ensimmäinen infinitiivimuoto että yksikön kolmannen persoonan preesens. Lisäksi verbin neljäs infinitiivimuoto on sama kuin siitä johdettu substantiivi ”vaikuttaminen”. (Karlsson 1982, 188-189)

Englanninkielessä ”vaikuttaa”-käsitettä voidaan eritellä selkeämmin. Tarjolla on ilmaisuja toisistaan poikkeavina merkityksinä. Peter Morriss on erottanut vaikutukseen sisältyvän kokemuksen kahteen tyyppiin, käyttäen affect- ja effect-verbejä. Verbien perusmuotoja käytetään englanninkielessä myös nimisanoina molempien tarkoittaessa vaikutusta. Sanoilla ilmaistun vaikutuksen merkitys painottuu Morrissin mukaan erilaisiin asiayhteyksiin. Affect-tyyppiseen vaikuttamiseen sisältyvät

sekä mielenliikkeet että vaikuttaminen mielenliikkeiden tai jonkin passiivisen tekijän välityksellä muutoksia tuottavasti. Effect-vaikutukseen puolestaan sisältyy tietoinen, ulkopuolisen tarkkailijan havaittavissa olevia suorituksia tuottava vaikuttaminen tai vaikutetuksi tuleminen. Verbien merkityksistä on siten havaittavissa sama ero mikä on suomenkielessä vaikutuksen kokemisen ja suoritusmerkityksessä vaikuttamisen välillä. Samalla eron tekeminen palvelee suurempaa suorituskapasiteettia hakevan havainnoitsijan näkökulmaa. Konkreettisina suorituksina valtailmiön toteutuminen on tarkkailijalle uskottavampi. Vaikutuksen määrän suhteen on helpommin tehtävissä päätelmiä. Näistä syistä Morriss mieltää halukkaammin valtakäsitteen koskettavan pääasiassa effect-tyypin vaikutusta. Affect-tyypin vaikutuksen hän katsoo kuuluvan vaikutuksen kokemiseen yleensä, ei niinkään vallan toteutumista ilmentävään vaikuttamiseen. Affect-vaikutukselta puuttuu määrällisen vertailun ulottuvuus. (Morriss 1987, 29-30)

Morriss lainaa käytännön esimerkkiä pyrkiessään osoittamaan affect-tyypin vaikutukselta puuttuvat edellytykset toteuttaa valtailmiö. Esimerkissä henkilö tietämättään paljastaa lompakkonsa sisällön varkaalle aiheuttaen ryöstetyksi tulemisensa. Jos affect-vaikutus aiheuttaisi valtailmiön, olisi lompakkonsa tietämättään paljastavalla Morrissin mukaan valtaa varkaaseen nähden. Aiheutunut affect-tyypin vaikutus ei esimerkin tulosten valossa siis voi merkitä uhrilla olevan valtaa tai mahdollisuutta vallankäyttöön varkaaseen nähden. (Morriss 1987, 29)

Jos vaikutusta havainnoidaan ulkopuolisen näkökulmasta, on Morrissin näkemykseen helppo yhtyä. Mutta esimerkin lähtötilanne ei vaikutuksen valossa kuvaakaan kahden ihmisen välistä, vallitsevaa sosiaalista valtasuhdetta. Uhri ei vaikuttanut varkaaseen, vaan lompakon näkemisen varkaalle tuottama affect-tyypin vaikutus sai aikaan näkyvän suorituksen. Varas aktualisoi omaa potentiaansa vaikutuksen kohteena olemisen kykynä. Hän itse asetti päämäärän, johon uhriksi joutuneella ei ollut mitään tekemistä. Samalla esimerkki osoittaa, kuinka affect-tyyppinen vaikutus voi tuottaa effect-tyypin vaikutukselle ominaisen näkyvän suorituksen. Vaikutuksen kohteena oltaessa ei näytä olevan oleellista kumman tyypin vaikutuksen aktivoimana ihminen kykyään tai potentiaansa aktualisoi.

Morrissin käyttämä jako affect- ja effect-tyyppisistä vaikutuksista auttaa osaltaan selittämään kaikkivaltiutta vallan ja vaikutuksen yhteismerkityksenä. Raamatussa kaikkivaltius vallan ja vaikutuksen yhteismerkityksenä selitetään toteutuvaksi, Morrissin jakoa mukaillen, affect-tyypin vaikutuksena ( Joh I, 4: 8). Tapa, jolla valta toteutuu, puolestaan myötäilee Aristoteleen käsitystä vaikutuksen kohteena olemisen kyvystä.

Kaikkivaltiuskäsitteessä ja Morrissin käyttämissä vallan määritelmissä lähestytään samaa asiaa eri näkökulmista. Erona on, että vallan olemassaolo tunneperäisenä vaikutuksena koettuna punnitsee enemmänkin kokijansa kykyä arvioida välittyvän tunteen aitoutta, kuin ulkopuolisen tarkkailijan kykyä mitata toimijan kapasiteettia tai suoritusten määrää. Tunteelta puuttuu konkreettinen olemus ja jokaisen aistijan skaala on yksilöllinen. Kannanotto kaikkivaltiuuden kattavuudesta onkin ymmärrettävämpi vallan toteutumisen ollessa välittyvän vaikutuksen aitoudesta riippuvainen. Näiden näkemysten valossa sosiaalisen vallan olemassaolo ei sinänsä näytä edellyttävän tietoista vaikuttajaa tai näkyviä suorituksia tuottavan effect-tyypin vaikutuksen välittämistä. Näitä molempia indikaattoreita tarvitsee ulkopuolinen tarkkailija havaitakseen valtailmiön toteutumisen (Etzioni 1968, 316).

### **3.3 Vaikutuksen vahvistaminen**

Päämääränasettamisen osalta valtasuhteen seurannassa painotetaan useimmiten vaikuttajan osuutta. Päämäärätietoisien toiminnan tarkoituksena on ohjata tai kontrolloida toisen osapuolen toimintoja. Toimintoihin sisältyvien valintojen seuranta puolestaan painottuu tarkkailussa vaikutuksen kohteen osalle. Vallankäytöksi mielletyssä valtasuhteessa valtapotentian aktualisointi näkyviksi suorituksiksi edellyttää päämääränasettamisen ja päämäärää myötäilevien valintojen tekemisen jakaantumista eri henkilöille. Päämääränä on saada toinen tekemään vaikuttajan tahdon mukaisia valintoja. Tämän tavoitteen toteutumista kuvataan resistenssin kumoamiseksi. (Etzioni 1968, 314)

Edellytys resistenssin kumoamisesta tuo vallan määrällisen tarkastelutavan johdonmukaiseksi. Vaikutuksen tehostamiseen tarvittavien resurssien määrä rinnastuu resistenssin kumoamiseen ja samalla vallankäyttömahdollisuuteen. Amitai Etzionin käyttämässä resurssien jaottelussa korostuu kunkin resurssiryhmän soveltuvuus ohjata ja kontrolloida vaikutettavan tekemiä valintoja. Konkreettisia resursseista ovat utilitaariset ja pakkoon perustuvat resurssit. Tiedon avulla vaikuttamista nimitetään identitiivisen valtaresurssin hyödyntämiseksi. Identitiivisen resurssin puitteissa, tiedonhallinnalla mielipidettä muokaten, valintaa voidaan ohjata. Utilitaarisella resurssilla, erilaisten etujen saamisen tai menettämisen muodossa, valintamahdollisuutta voidaan karsia. Pakkoon perustuvalla resurssilla voidaan luoda tilanne, jossa valittavana on vain vaikuttajan vaihtoehto. (Etzioni 1965, 37)

Mitalliseksi mielletyssä vallassa vallan määrän arvioimiseen riittää yhdenkin resurssin ylivoimainen kate. Resistenssin kumoamiseksi eri resurssien ylivoimaa voidaan hyödyntää toisiaan tukien. Tiedon hallinnalla voidaan edistää taloudellisia voimavaroja. Vahva talous on puolestaan tae fyysiseen voimankäyttöön. Resurssien keskinäinen tuenta toimii myös päinvastaisessa järjestyksessä. Fyysisellä pakolla toteutettuun aiempaan vaihtoehdottomaan tilanteeseen voidaan viitata tiedonhallinnalla joutumatta kuluttamaan muita resursseja.

Tätä vaihtoehtoa Walter Korpi kutsuu valtaresurssien ekonomiseksi hyödyntämiseksi. Korven mielestä on mielekkäämpää osoittaa vallan hallinta joutumatta antamaan resurssien volyyymistä konkreettista näyttöä (Korpi 1987, 104- 108). Resurssien käyttö vaikuttamiseen effect-tyyppisenä suoritusmuodossa antaa vain tilannekohtaisen vaikutuksen ja kuluttaa joka kerta resurssien katetta. Konkreettinen näyttö valtaresurssin katteesta paljastaa samalla myös vallan määrän. Valintoihin vaikuttamisessa tulisi luoda vaihtoehdoton tilanne, jotta vallan määrä olisi toiseen nähden optimaalinen. Vaihtoehdottomuus edellyttää resursseja eniten kuluttavan ja paljastavan pakkovallan käyttämistä. Sosiaalinen valtasuhde ei silti ole voimassa kuin dynaamisessa muodossa ja tilapäisesti. Valtasuhteen ylläpito staattisena valtana edellyttää suhteen jatkuvaa uusintamista.



Valtaresurssien käyttäjällä on siksi perusteltu syy saattaa resurssien hyödyntäminen tasolle, jossa pelkästään viitataan niiden ylivoimaan. Siksi myös Korpi lähestyy ekonomista resistenssin kumoamista resursseilla luotavan uhan puitteissa. (Korpi 1987, 109) Suostuttelu ei ole ekonomista eikä takaa resistenssin kumoutumista jatkossa. Uhkaan sen sijaan sisältyy tieto vaikuttajan tahdon vastaisen valinnan vahingollisuudesta. Näin vaikuttaminen saadaan affect-vaikutuksen tasolle ja valtasuhde staattisena toteutuvaksi. Affect-vaikutus pelkona toteutuessaan ei ole tilannekohtaisesta näytöstä riippuvainen. Sen avulla saadaan vaihtoehdoton valintatilanne joutumatta kuluttamaan valtaresurssien katetta. Toisaalta pelko on kätevä tilanteesta riippumaton affect-vaikutus, koska se voidaan aiheuttaa jonkin voimavaran avulla.

### **3.4 Väkivaltatilanteeseen viittaava vaikuttaminen**

Niccolo Machiavellin mielestä fyysisen väkivallan uhka on optimaalisin tapa viitata vallankäyttäjän suurempaan suorituskapasiteettiin. Väkivaltaa hyödyntämällä voidaan toisen valintoja kontrolloida sekä effect- että affect-vaikutuksen puitteissa. Fyysisesti vahingoittavilla teoilla saadaan tuntuvin effect-vaikutus aikaan. Resistenssin kumoaminen ja mieleiset vaihtoehdot saadaan konkreettisesti pakottamalla aikaan. Samalla menetelmällä saadaan myös parhaiten aiheutettua pelkoa herättäviä tilanteita, joiden uhkaan voi myöhemmin vaikuttaessa affect-vaikuttamisena viitata ilman tarvetta kuluttaa määrällisiä valtaresurssejaan. (Machiavelli 1984, 24)

Tilanteesta riippuvan luonteensa vuoksi ei myöskään väkivalta voi olla sama kuin jatkuva sosiaalinen valtasuhde. Vaikutuksena väkivalta on kuitenkin valintojen ohjaamiseen hyödynnettävissä oleva ei-toivottu kokemus. Machiavellillä on selkeä käsitys miksi vaikuttamisessa tulee voida viitata juuri ei-toivottuun kokemukseen. Tärkein syy on päästä operoimaan pelotteella muiden rajallisten valtaresurssien sijaan. Myönteiseen kokemukseen viittaaminen ei palvele tätä tarkoitusta. Siksi vallankäyttäjän tulee olla mieluummin pelätty kuin rakastettu. (Machiavelli 1984, 64)

Toivottuun kokemukseen viittaaminen ei selvitä asetelmia valintojen ja toimintojen ohjaamisen suhteen. Molempien osapuolten tahto voi myönteisen jaettavan suhteen olla yhteneväinen. Ihmiset eivät kuitenkaan kunnioita myönteisen kokemuksen jakajaa enää jaettavan loputtua. Tällaisissa tilanteissa vähemmän pelottavan vallankäyttäjän asema kyseenalaistetaan herkemmin. Toimivan vallankäytön takeeksi asetelmat väkivallan uhalla operoinnista on ensin voimakeinoin selvitettävä. Siksi väkivaltatilanteiden kohtaamista ei ole viisasta lykätä tuonnemmaksi (Machiavelli 1984, 24).

Väkivaltaisella kokemuksella uhkaaminen kapasiteettina herättää pelkoa on yhdistettävissä kaikkia vallankäytön edellytyksiä käsittäväksi potentiaaliksi. Tämän potentian aktualisointiin kulminoituu kaikki resistenssin kumoamiselta ja samalla toisen valintojen kontrolloinnilta vaadittavat edellytykset. Kontrollin totaalisuuteen perustuu fyysiseen väkivaltaan viittaavan vaikuttamisen teho. Fyysisen väkivaltapelotteen epäkohta piilee kuitenkin siinä, että myös sen ylläpito edellyttää uusintamista. Näyttö viitattavasta kokemuksesta on oltava vaikutettaville henkilöille julkinen. (Kanerva 1990, 211) Samalla henkilöityy pelon aiheuttaja ja pelotteella operoiva taho. Spontaani negatiivinen palaute voi kohdistua suoraan vallankäyttäjään.

### **3.5 Valtaresurssien ekonomiasta väkivallan ekonomiaan**

Machavellin tavoitteena väkivaltaa hyödyntävän vaikuttamisen osalta on staattisen valtasuhteen aikaan saaminen. Valtasuhteen staattisuus on riippuvainen väkivallan uhkaan sisältyvän pelon ylläpitämisestä. Väkivallalla vahvistetaan asemaa sekä kilpailijoihin että alistettuihin nähden. Palaute pelotteen uskottavuuden menettämisestä voi olla molempien taholta yhtä kolkko. Affect-vaikutuksena pelolla ja sen määrällä on siten yhteys määrälliseen valtaan määrällisten valtaresurssien kautta. Pelko vallan määrän mittana on kuitenkin siinä mielessä epävarma, ettei määrän mittaaminen ole vallankäyttäjän kontrollissa. Pelon tuntija mittaa itse pelkonsa määrän. Ajan myötä

väkivaltatilanteiden hyödyntäminen kokee inflatorista kehitystä. Pelotteen uusintaminen vaatii yhä enemmän resursseja kuluttavaa toimintaa. Skaala pelon tuntemisen määrästä muuttuu toistuvien väkivallantekojen myötä vallankäyttäjälle epäedullisemmaksi. Samalla madaltuu myös alistettujen ja kilpailijoiden kynnyksyksenalaistaa vallankäyttäjän asema. (Machiavelli 1984, 41)

Menestyksekkäs väkivaltatilanteisiin viittaaminen vaatiikin jatkuvaa taiteilua pelotteen käytön ja sen uusintamisen tarpeen suhteilla. Tätä taitoa Jukka Kanerva on kutsunut väkivallan ekonomiaksi. Kanerva osoittaa, kuinka suurin määrällinen valta ilmenee viime kädessä aina väkivaltaa hyödyntävänä vallankäyttönä. Väkivallan ekonomia poikkeaa resurssien käytön ekonomiasta siinä, että vaikuttamisessa pyritään suoraan viittaamaan tilanteeseen, jossa ehdoton ylivoima on esitetty toista vahingoittavina tekoina. Tämä näyttö tulisi pystyä suorittamaan mahdollisimman ekonomisesti, jotta vallan määrä kyetään pitämään maksimaalisena. Yhteistä muuhun määrälliseen valtaan on resurssien ekonominen käyttö, mutta väkivallan ekonomiassa keskitytään pelkästään pakkoon perustuvan resurssin optimaaliseen hyödyntämiseen. Pakkovaltaan tukeutuvalta vaikuttajalta staattisen valtasuhteen saavuttaminen edellyttää väkivallan ekonomian ymmärtämistä. (Kanerva 1990, 171)

Väkivallan ekonomiassa valta-aseman turvaaminen painottuu fyysisen väkivallan tietoiseen ja oikeaoppiseen hyödyntämiseen. Väkivalta ei puhkea spontaanisti raivon tai vihastumisen seurauksena. Väkivaltana osoitettu näyttö mahdin ulottuvuudesta tulee olla julkinen ja oikein ajoitettu. Mutta Machiavelli näyttää myös tiedostavan, mitä riskejä julkiseen väkivaltapotentialiin aktualisointiin sisältyy. Aiheutettu pelontunne jalostuu kohteessaan herkästi katkeruudeksi ja vihaksi. Nämä tunteet ovat omiaan lataamaan toisen osapuolen väkivaltapotentialia ja aiheuttamaan ennalta-arvaamattomia tilanteita. Palaute spontaanina toimintana voi olla samaa luokkaa, jolla pelotetta on ylläpidetty. Spontaanisti puhkeavaa käyttäytymistä ei voi ennakolta kontrolloida. Pelolla operointi voi muuttua valtasuhteen toisen osapuolen hyödyntämäksi voimavaraksi. (Machiavelli 1984, 41)

Machiavellin ratkaisu palautteen ennalta ehkäisemiseen on väkivallan käyttö lyhytkestoisesti, mutta tehokkaasti. Pelivaraa löytyy pelotteen välttämättömän ja mahdollisen osoittamisen keskinäisistä suhteista. Välttämätön mahdin osoitus kuluttaa resurssia, kun taas mahdollisena pysyvä näyttö säästää sitä. Pelotepotentiaalin kattavuus tulisi saada ylivoimaiselta vaikuttavaksi, jotta sen välttämätön konkreettinen osoitus voisi olla minimaalista. Mahdollinen vallankäyttö on silloin koko ajan olemassa. Siksi pelkoa pyritään luomaan tarvittaessa lyhytkestoisilla, mutta äärimmäisen julmilla otteilla. Hetkellinen, julkisesti rajoitettuun joukkoon kohdistettu äärimmäinen effect-vaikutus aiheuttaa suureen joukkoon pitkäkestoisen affect-vaikutuksen. Tekemällä välttämätön uskottavuuden osoitus mahdollisimman lyhytkestoiseksi ja täsmälliseksi sekä mahdollinen, potentiaalin osuus kattavalta vaikuttavaksi, voidaan vallan kyseenalaistamista pitempään ehkäistä. Äärimmäinen julmuus on ekonomisin ja pitkäkestoisin näyttö vallankäyttäjän mahdista. (Kanerva 1990, 195).

Vaikutuksen voimakkuudella pyritään lamaannuttamaan spontaani negatiivinen palaute. Äärimmäisen voimakas vaikutus pysyy myös pidempään ihmisten mielissä tilanteena, johon viitataan pelotteella operoitaessa. Julmuuksiin sisältyy samalla rangaistusta syyllisyydestä toimimattomaan valtasuhteeseen. Syyllisyyden vuoksi on oltava aloitteellinen. Syyllinen osapuoli on samalla väkivaltaisten tekojen kohteeksi joutuva osapuoli. Rangaistus ei seuraa toisen oikeuksien polkemisesta, vaan vallankäyttäjän aseman kyseenalaistamisesta. (Machiavelli 1984, 41 ja 64)

### **3.5.1 Aseman uusintamisen aloite väkivallassa**

Viisaan fyysisen väkivallan hyödyntämisen huipentumana Machiavelli antaa esimerkin kolmannen osapuolen hyväksikäytöstä. Cesare Borgian mestauttaessa julmuudestaan tunnetun käskyläisensä, Remirro de Orcon, osoittaa Machiavellin

ihaillema valtias kykynsä säilyttää ja uusintaa asemansa. Valtiaalla on aloite pitää suhteen kehittyminen käsissään osoittamalla ajoissa kohde kanavoida negatiivinen palaute epämiellyttävästä vuorovaikutussuhteesta. Mestauttamalla de Orcon, tekee Cesare Borgia teon, jonka alistetut olisivat mieluusti tehneet ajan ollessa kypsän. Rangaistuksen kohteeksi joutuvan tahon valinta myötäilee ihmisten oikeustajua. Alistettujen silmissä vuorovaikutussuhde välittömään vallankäyttäjään katkaistaan juuri heidän toivomallaan tavalla. Todellinen vallankäyttäjä säilyttää kuitenkin asemansa vaikuttajana. Julma teko myötäilee molempien osapuolten toiveita. Kolmas osapuoli on hyödyttänyt vallankäyttäjää ”työkaluna” sekä aseman hankkimiseen että uusintamiseen. Samalla de Orcolle annettu kuolemanrangaistus teki hänestä alamaisten silmissä sopivan syntipukin epämiellyttävään valtasuhteeseen. (Machiavelli 1984, 34)

Kuten de Orcon tapaus osoittaa, aktuaalisessa väkivallassa vallan hallintaa ei ilmennä kyky rakentaa vuorovaikutussuhdetta. Vallan hallitsemista ilmentää paremminkin kyky katkaista se oikealla hetkellä toista rankaisemalla. Aktuaalinen väkivalta ei ole valtasuhde vuorovaikutuksen mielessä, vaan se on aiemman vuorovaikutussuhteen päätös tai sen uusintaminen. Kiusaajaansa vahvemmaksi kasvanut koululainen voi nyrkiniskulla lakkauttaa alisteisen valtasuhteen. Toisaalta taas koulukiusaaja voi samalla menetelmällä uusintaa aiemman valtasuhteen vaikutuksensa alaisuudesta pois pyrkivän suuntaan. Monopolisena väkivallan hyödyntämiseen sisältyy aloitteellisuus syyllistämisestä ja rankaisemisesta. Aseman uusintamisen varaudutaan siihen, ettei syyllisyyttä suhteen toimimattomuuteen jatkossa herkästi osoiteta aseman haltijan kontolle. Osapuoli, joka ei kykene tasapuoliseen, kaksisuuntaiseen vuorovaikutussuhteeseen pyrkii kompensoimaan puutteen olemalla aloitteellinen toisen syyllistämisessä. Väkivaltaisesti käyttäytyvä pyrkii vahvistamaan syyllisyysasetelmaa rankaisemalla. ( Weizmann-Henelius 1997, 38-39)

### 3.6 Vaikuttaminen viittaamalla salattuun pelonlähteeseen

Tiedonhallinnan kohdalla näkyviin suorituksiin tukeutuva valtamääritelmä näyttää muodostavan poikkeuksen. Tiedonhallinnan tasolla valtaa tarkkaileva on siinä määrin asianosainen, ettei hän voi jättää hyödyntämäänsä resurssia valitseman näkökulman ulkopuolelle. Huolimatta siitä, että tiedon välittäminen toiseen vaikutettaessa voi toteutua ilman näkyvää suoritusta, mielletään tiedonhallinta vaikuttamisen keskeiseksi edellytykseksi. Tiedonhallinnan ja vallankäytön yhteydestä Martin Kusch toteaa: ”Tiedon ja vallan sisäisen ja olennaisen suhteen perustelemisen voi aloittaa huomauttamalla, että kaikki menestyksekkäät vallan harjoittamisen muodot edellyttävät ja sisältävät tietoa ja uskomuksia” (Kusch 1993, 124).

Ihmisten mielipiteisiin vaikuttamista pidetään toisten toimintoja ohjaavan vallankäytön tehokkaimpana muotona (Berndtson 1993, 34). Tehokkuus liittyy mahdollisuuteen vaikuttaa tietoa hallitsemalla, ei-toivottuihin kokemuksiin viittaamalla. Resistenssin kumoamiseksi tietoyhteiskunnan vaikuttaja muokkaa suoraan vaikutettavan mielipidettä tämän selkänahan sijaan. Vallankäyttöä helpottava affect-vaikutus on luotavissa suoraan ilman voimavaroja kuluttavaa ja staattista tilaa vaarantavaa välivaihetta effect-vaikuttamisena.

Konkreettisen näytön puuttuessa vallan suuruudesta ei siten myöskään ole konkreettista näyttöä. Miten siis osoittaa henkilökohtaisen uskottavuutensa? Jouduttaessa mittelöön konkreettisten valtaresurssien tasolla, on mielipidevallan käyttäjä heikoilla. Jos roteva metsuri huimii nyrkeillään hintelää tiedonhallitsijaa, ja tämä vastatoimena sivaltelee kumppaniaan sivistyssanoilla, on valtasuhdetta havainnoivalle tarkkailijalle ilmiselvää, kummalla osapuolella on enemmän valtaa. Siksi vallan määrä tiedonhallinnan tasolla ei voi perustua konkreettiseen voimavarojen mittelöön. Alttiutensa vuoksi tiedonhallintaan tukeutuvan vallankäytön

avoimuus on kaikkein vähäisintä. Konkreettisen mittelon välttämiseksi ei-toivotuilla kokemuksilla operointi ei ensinkään tulisi henkilöityä vallankäyttäjään. Parhaiten vallankäyttäjä välttää asemansa kyseenalaistamisen välttämällä kokonaan leimautumasta vallankäyttäjäksi.

Vallan määrän rinnastaminen valtaresurssien määrään saa tiedonhallinnan kohdalla käänteisen merkityksen. Jo resurssin olemassaolon määrittäminen edellyttää jonkin asteista tiedonhallintaa. Toisaalta taas ylivoimaisella resurssilla ei ole painoarvoa, jos valtasuhteen toinen osapuoli ei kykene resurssin ylivoimaa käsittämään. Ylivoimasta ei tarvitse antaa konkreettista näyttöä, vaan toisen ymmärryksen tasoisia, tarkoituksenmukaisia vihjauksia. Siksi identitiivisen valtaresurssin kohdalla resurssin konkreettista määrää merkittävämmäksi muodostuu tiedon potentiaalinen osuus (Rainio 1968, 101). Tietoon sisältyvän potentiaalisen ylivoiman kykenee vähemmälläkin resurssin hallinnalla ymmärtämään. Vaikutelma potentiaalisesta ylivoimasta on myös muita resursseja helpompi toteuttaa. Vaatimatonkin henkilökohtainen tiedonhallinnan määrä voidaan saumattomasti yhdistää rajattomaan salattuun tietoon. Osoitukseksi ylivoimasta riittää tietämättömyyden osoittamisen välttäminen.

Tiedonhallintaan tukeutuvalla vallankäytöllä on myös kiistämättömiä etuja muiden valtaresurssien hyödyntämiseen nähden. Kiistämättömin etu sisältyy mahdollisuuteen hyödyntää resurssia ekonomisesti. Resurssin katteella on ainutlaatuinen ulottuvuus. Tiedon välittämällä toteutettava vaikuttaminen ja tiedonhallintaan tukeutuva vallankäyttö eivät muodosta hävikkiä vaikuttajan resurssin katteeseen (Etzioni 1968, 206).

Toinen ylivertainen etu sisältyy mahdollisuuteen yhdistää valtaresurssin ekonominen hyödyntäminen väkivallan ekonomiaan. Tätä yhdistelmää Kusch lähestyy manipulaatiokäsitteen merkeissä. Kusch rinnastaa manipulaation fyysiseen voimankäyttöön keinona kontrolloida toisen ihmisen toimintoja. Pakolle ominainen vaihtoehdoton tilanne luodaan tarvittavaa tietoa välittämällä. Fyysisen väkivallan hyödyntämiseen sisältyvä voimankäyttö ja manipulaatio psyykkisenä väkivaltana

muistuttavat Kuschin mielestä toisiaan, koska ”manipulaatio — samoin kuin voimankäyttö — ei jätä vallan kohteelle mahdollisuutta valita alistumisen ja vastarinnan väliltä”. Vallankäytön tehosteelle saadaan tarvittaessa sama nimi, pelko, mahtitekijän nimen muuttumisesta huolimatta. (Kusch 1993, 106)

Kolmas tiedonhallintaan sisältyvä etu liittyy vallankäyttötavan tahattomuutta muistuttavaan luonteeseen. Tiedon välitys ei edellytä tilannekohtaista kosketusta toiseen osapuoleen. Vaikuttaminen voi toteutua leimautumatta tietoiseksi toimijaksi. Ulkopuolisella on niukasti käytettävissä indikaattoreita erottaakseen tietoisien ja tahattoman vaikuttamisen toisistaan. Ensin pitäisi selvittää vaikutettava kohde ja tämän kyky sekä alttius ottaa vastaan tietoa. Konkreettisen näytön puutteessa vaikutustapa muistuttaa erehdyttävästi tahattomasti toteutuva vaikuttamista.

Näiden tekijöiden vuoksi pelotteella operointi saa aivan uuden ulottuvuuden. Psykkinen väkivalta tiedon hallintaan kytkettynä moninkertaistaa mahdollisuudet viitata pelkoa herättäviin tilanteisiin ja kokemuksiin. Vaikutustavan ulottuvuuksista Kusch toteaa: ”...pelotteen käytön tapauksessa yksi toimija haluaa toisen tietävän, mitä tapahtuu, jos tämä joko käynnistää jonkin toiminnan tai muuttaa toiminnan suuntaa” (Kusch 1993, 123). Pelotteella operointi ei myöskään edellytä hyödynnettävän potentian julkista aktualisointia. Sen uusintaminen ei myöskään edellytä affect-vaikutuksen tuottamista effect-vaikutuksen kautta. Näin uusintamisessa välttyään kuluttamasta valtaresurssin katetta.

Tavallaan tiedonhallinnassa huipentuvat kaikki mahtinäkökulmasta määritellyn vallankäytön edellytykset. Mahtitekijä liittyy rajattomaan valtaresurssiin. Operoivan taidosta riippuen on mahdollista hyödyntää kaiken kattavaa pelotetta. Machiavellin ihannoima konkreettinen pakote fyysisenä väkivaltana on mahdollista kompensoida psyykkisellä väkivallalla. Kompensaation etuna on mahdollisuus operoida pelotteella anonymina. Pelon aiheuttaja ei henkilöidy vallankäyttäjäksi. Pelon alkuperä voi olla yhtä salattu kuin valtaresurssikin. Vallankäyttäjää välttyy riskiltä joutua negatiivisen palautteen kohteeksi.



## **4.OIKEUTUS SUUREMMAN VALLAN EDELLYTYKSENÄ**

Myös vallan oikeutusta ilmentävät merkitykset heijastavat asetelmaa, miten valtailmiö mielletään ja mistä näkökulmasta sitä tarkkaillaan. Ulkopuolisen havainnoimana vallan oikeutus rinnastuu vallankäytön oikeutukseen. Tarkastelutavan vuoksi oikeutus määritellään tulosten mukaan ja taannehtivasti (Vrt. Kanerva 1990, 212). Kausaliteetin vaatimus, jossa syy ei voi esiintyä myöhemmin kuin vaikutus, ei välttämättä toteudu tietoisien vaikuttamisen oikeuttamisessa. Määrittelytilanteessa resistenssi on jo kumottu ja toisen käyttäytymiseen vaikutettu. Tapauksissa, jolloin vallankäyttöä perustellaan saaduilla tuloksilla, taannehtivan oikeutuksen syy esiintyy myöhemmin kuin vaikutus. Toisen tahdon vastaisen toiminnan oikeutus jää sen varaan, kuinka oikeellisiksi tulokset voidaan osoittaa.

Hyväksyttävästi selitettynä tuloksina vallankäyttö on legitimoitua (Beetham 1991, 26). Valtasuhteessa legitimoinnin perustelu kohdistuu vallankäytön kohteena olevaan osapuoleen. Legitimoinnin yksipuolinen näkemys ei pyrikään vastaamaan kysymykseen siitä, missä määrin toisen tahdon vastainen toiminta voi olla molempien mielestä oikeellista. Merkittävämpää on osoittaa vaikuttamisen tulosten oikeellisuus. Siten myös legitimoinnissa viitataan aiempaan kokemukseen ja tietoon siitä. Vallankäyttäjällä on hallussaan legitiimiä valtaa vasta, kun valtaa on jo käytetty ja hyväksyttävistä tuloksista saatu näyttöä. Dynaamisena tilana ja suhteeseen sovellettuna vallan oikeutus perustuu odotuksiin hyväksyttävien tulosten toistumisesta. Vallankäytön kohteen kannalta merkittäväksi nousee kysymys siitä, kuinka varaudutaan tulokseen, jossa odotukset eivät toteudu. Näissä tapauksissa legitiimi valta, sen paremmin kuin mikään muukaan takautuvasti oikeaksi osoitettava menettely eivät ole parhaimmillaan.

Vallan oikeuttaminen joko staattisen tai dynaamisen tilan legitimiisyydeksi edellyttää aiempaa vallankäyttöä ja valtasuhdetta. Valta, joka aktualisoituu valtasuhteeksi vasta tilanteen mukaan, spontaanisti, jää tarkastelutavassa huomiota vaille. Spontaaneissa tilanteissa, aseman ja aiemmin luodun suhteen puuttuessa, vallan ja vaikutuksen yhteismerkitys korostuu. Vaikutukseen sinällään tulee sisältyä kokemus oikeutuksesta, jonka vaikutettava kykenee perustelemaan itselleen. Kaikkivaltiuskäsitteessä tähdennetään välittyvän tunteen vaikutuksen kokemista oikeaksi. Henkilölle kuuluvana tai kokemana ominaisuutena oikeutettu valta aktualisoituu valtasuhteeksi ilman vallan haltijan perustelua. Tällaisen tapauksen yhteydessä Max Weber puhuu karismaattisesta johtajuudesta (Weber 1964, 363-366). Jollakin henkilöllä on sellaisia ominaisuuksia, joiden johdosta hänen vaikuttamisensa koetaan oikeutetuksi. Machiavelli puolestaan viittaa ihmismielen turmeltuneisuuteen. Ihminen hyväksyy itseensä kohdistettuja, etukäteen perustelemattomia, tahdon vastaisia tekoja tietoisena omasta turmeltuneisuudestaan (Machiavelli 1984, 64). Vastaavassa spontaanissa tilanteessa hän ei itse kykenisi käyttäytymään sen jalomielisemmin.

## 4.1 Vallan moraalinen oikeutus

Kristinuskon sanomassa oikean vaikuttamisen perustelu eroaa niin osapuolen kuin ajoituksenkin suhteen. Perustelu oikeutuksesta kohdistetaan, toisin kuin legitimoidussa vallassa, vaikuttajan asenteisiin ennen vaikuttajaksi ryhtymistä. Vallankäytön tulosten sijaan osoitus oikeasta ja väärästä vaikuttamisesta viittaa vallankäyttöä edellyttävään tilanteeseen. Vaikuttajaksi aikovalle vallan oikeutus perustellaan kristittyjen moraalikäsitteen ihannetta kuvaavassa lauseessa: ”Mitä tahdotte ihmisten tekevän teille, se tehkää myös heille” (Matt, 7: 12).

Vallan oikeutusta ei tarkastella toisen tahdon vastaisesti toteutettavana tilanteena. Viitataan päinvastoin tilanteeseen, jolloin ihminen toivoo olotilaansa puuttuttavan ja on vallankäytön tarpeessa. Oikeutettua vallankäyttöä on varsinkin puuttumisena toisen olotilaan hädän hetkellä. Logiikkana on, että eniten ihminen ”tahtoo toisten tekevän

jotain itselleen” ollessaan avun tarpeessa. Oikeutuksen osalta päästään pulmasta, joka muodostuu resistenssin kumoamisesta. Valtaa käytetään tilanteessa, jolloin resistenssiä ei ole. Tietoinen vaikuttaminen on siinä mielessä etukäteen oikeutettua.

Myös resistenssin kumoamista vaativan vallankäytön osalta moraalinen oikeutus juontaa juurensa kristinuskon sanomaan. Modernin demokratian varhaisimmat mallit lähtivät kyseenalaistamaan kirkon monopolisen vallankäytön kristinuskon sanomaan vedoten. Moraalinen ristiriita nähtiin kirkon levittämän kristinuskon sanoman ja sen monopolisesti toteuttaman vallankäytön välillä. Sanoman mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia suhteessa Jumalan rakkauteen. Yhdenvertaisuutta 1600-luvun Englannissa ajaneen Levellers-liikkeen mukaan ihmisten tulee olla yhdenvertaisia myös vallankäyttömahdollisuuden suhteen. (Wootton 1992, 73-75)

Modernissa demokratiassa institution vallankäyttö pyritään toteuttamaan samalla periaatteella, jota ihanne ihmisten keskeisessä vuorovaikutuksessa edustaa. Kristityn moraalikäsitteen ihannetta myötäillään pyrkimällä antamaan toisille sitä, mitä instituutio eniten halajaa. Kaikilla tulee olla lähtökohdiltaan tasaveroinen mahdollisuus vallankäyttöön. Samalla menettely edellyttää kaikkien mieltävän valtakäsitteen yhtäläisesti. Valta tulee mieltää vallankäytöksi ja käsittää toteutuvaksi toisen tahdon vastaisena vaikutusmahdollisuutena.

Legitimoituna vallankäyttönä moderni demokratia on saavuttanut myönteisimpiä tuloksia toimiessaan monopolisten valtakeskittymien ehkäisijänä. Lainatun esimerkin vuoksi hyvää tarkoittanut vallankäytön moraalinen oikeuttaminen kuitenkin ontuu joissakin tapauksissa. Esimerkki otettiin aihepiiristä, jossa jakajien määrän lisääntyminen lisää samalla myös jaettavaa. Rajallisiin valtaresursseihin tukeutuvassa vallankäytössä jakajien määrän lisääntyminen johtaa päinvastaiseen tulokseen. Jos jollakin on enemmän valtaa, sen voidaan mieltää olevan toiselta poissa. Vallan rinnastaminen vallankäytöksi voi korostaa vaikutelman moraalittomuutta. Tahatonkin muita suurempi vaikuttamisen kyky, saattaa modernissa demokratiassa saada osakseen moraalista närkästystä, jos kyvyn haltija ei ole alistunut järjestelmän alistussuhteisiin toimintamalleihin. Samoin myös poliittiset järjestelmät, jotka eivät perustu

demokratian näkemyksiin tulevat usein tuomituiksi. Toisaalta taas demokratian puitteissa toteutettu, seurauksiltaan moraalitonkin, vallankäyttö voi saada synninpäästön tasaveroisuuden vuoksi. Suhtautumistapa jättää huomioimatta lainaamansa esimerkin valtakäsitteen, jossa vaikuttamisen kyky mielletään toteutuvaksi ilman tarvetta luoda hierarkkinen organisaatio.

## 4.2 Vahvemmuudella perusteltu oikeutus

Vahvemmuuteen tukeutuvan vallankäytön oikeutusta on perusteellisesti eritelty Machiavellin toimesta. Vallankäytön moraalisen oikeutuksen Machiavelli sivuuttaa tietoisena menettelyyn ja ihmismieleen sisältyvistä rajoitteista. Hän lähestyy valtailmiötä siitä tosiasiaista, ettei kristinuskon moraalikäsitteen ihanteen mukainen vuorovaikutussuhde ole useinkaan vallitseva. Ihanteen teemaa ei edes yritetä soveltaa aihepiiriin, jossa tavoitteena on toisen tahdon kumoaminen. Vallankäyttöä tarkkaillaan vuorovaikutussuhteen sen osa-alueen puitteissa, jossa moraalikäsitteen ihanteesta ollaan livetty. Ei pyritä tai kyetä tekemään sitä, ”mitä tahtoo toisten tekevän itselleen”. Paradoksiksi muodostuu, että vallankäytön menestyskin mitataan moraalittomien tekojen kautta. Moraalittoman vaikuttajan valta on uskottavampaa kuin oikeamielisen. Näiden syiden vuoksi Machiavelli ei hurskastele vallankäytön legitiimiydellä. Moraalittomuuden puitteissa vahvemmuus fyysisessä voimankäytössä tuo mukanaan oikeutuksen. Käytännössä se toteutuu kyseenalaistajan alistamisena tai tarvittaessa eliminoimisena. (Machiavelli 1984, 60-64)

Moraalittomassa vaikuttamisessa osapuolet määrittävät vallan oikeutuksen pelotteen katteena. Vallankäytön päämääränä on luoda staattinen tila katalien, puutteellisella pelotteen katteella tilaisuuttaan kärkkyvien keskuuteen. Moraalittomien osapuolten keskinäinen oikeuskäsitys ja arvonanto muodostuu pelotteen uusintamisessa. Fyysisen väkivaltapotentiaalin julkinen aktualisointi ilmentää muiden kunnioittamaa reilun pelin kaavaa. Pelotteella operoidaan omissa nimissä ja pelotteen kate tuodaan julkiseen tarkasteluun. Jos pelotetta ei kyetä uusintamaan, katoaa vallankäyttöltä oikeutus, valtaresurssilta kate ja vallankäyttäjältä asema. Todellisuudessa aseman menettäminen

merkitsee myös vallankäyttäjän hengen menettämistä. Karkeaan valtasuhteeseen sisältyy siten oma oikeutuksen logiikkansa. Vallankäytön moraalisuuden voi moni kyseenalaistaa, mutta reilun pelin henkeä harva voi kyseenalaistaa. Onhan takauksena pelotteen katteesta viimekädessä vallankäyttäjän oma henki. (Machiavelli 1984, 68)

### **4.3 Vallankäytön oikeutus salatussa pelonlähteessä**

Oma henki takauksena pelotteen katteesta ei ole vallankäyttäjän kannalta houkuttelevin vaihtoehto. Pyrkimys säilyttää takaus muiden tahojen kontolle nakertaa kuitenkin muiden tuntemaa kunnioitusta ja nostaa herkästi esiin kyseenalaistajia. Varsinkin tarkasteltaessa monopolista valta-asemaa kyseenalaistavia argumenttejä, epäily puuttuvasta takauksesta ilmenee toistuvasti. Yksi varhaisimmista kiistoista koskee katolisen kirkon valta-asemaa. Keskiaikaisen Marsilio Padovalaisen (1275-1342) käyttämät argumentit liittyvät jumalallisen pelotteen nimissä harjoitetun pakkovallan kyseenalaistamiseen. Keskiajalla kirkon asema vallankäyttäjänä tukeutui monopoliseen jumalatlukintaan. Tarkoituksenmukaisessa tulkinnassa salattu Jumala muodostaa salatun pelonlähteen, johon ylimpänä auktoriteettinä vedotaan. Vallankäytön negatiiviset tulokset voitiin selittää synnin seuraukseksi ja Jumalan rangaistukseksi. Katteettomalla pelotteella operointi mahdollistaa vallankäytön ilman vastuunkantoa sen seurauksista. (Skinner I 1978, 19-21)

Marsilio näkee vastuuttomaksi tavan, jossa jokin taho käyttää maallista valtaa kumoamattomasta asemasta käsin. Kirkon taholla kumoamaton asema perustui operointiin pelotteella salatun auktoriteetin nimissä. Taho, johon viitataan ei tulisi koskaan itse julkisesti aktualisoimaan pelote potentiaansa. Kukaan ei myöskään tulisi vastaamaan vallankäytön negatiivisista seurauksista.

Katteettoman asetelman kyseenalaistamiseksi Marsilio hyödynsi vertausta, jossa Jeesus kehottaa: ”Antakaa keisarille mitä keisarin on ja Jumalalle mitä Jumalan on” (Matt, 12:15-22). Jeesus oli näin sanoessaan Marsilion mielestä erottanut maallisen ja

hengellisen vallan toisistaan. Maallisessa vallankäytössä pelotepotentiaalla tulee siten olla konkreettinen kate ja henkilöitävissä oleva, vastuuta kantava toimija.

Tätä ajatusta tukee Marsilion esittämä Paavalin doktriini. Doktriini viittaa apostoli Paavalin kirjeeseen roomalaisille. Roomalaiskirjeen kolmannessatoista luvussa ihmisiä kehoitetaan olemaan alamaisia esivallalle (Room. 13: 1.-7). Roomalaiskirjeeseen viitaten doktriinissa painotetaan kaikkien velvollisuutta olla alamaisia korkeammalle voimalle. Siksi maallisissa asioissa kaikkien tulee olla alamaisia korkeammalle voimalle. Maalliset voimat ovat tulkinnan mukaan Jumalan säätämiä. Niiden vastustaminen on Jumalan vastustamista. Siksi myös kirkon edustajien tulee noudattaa maallisen vallankäytön pelisääntöjä. (Skinner I 1978, 19)

Alistussuhteista vallankäyttötapaa ei Marsilion näkemyksissä sinällään pidetä epäoikeutettuna. Vallankäytön oikeutusta ei lähestytä kristityn moraalikäsitteeseen vetoamalla. Vahvemman oikeutus vetoaa yhä ylivertaiseen voimaan, johon viitataan pelotteena. Oikeudenmukaisuus on siinä, että kenellekään ei sallita vastuutonta auktoriteetiasemaa tai katteettomaan valtaresurssin hyödyntämiseen tukeutuvaa vallankäyttöä.

Velvollisuus olla alamainen korkeammalle voimalle syrjäyttää yksilön oikeuden olla suoraan alamainen tuntemalleen korkeimmalle vallalle. Kyseessä on siten sama valinnanvapauteen puuttuva rajoitus, jonka puitteissa Marsilion paheksumat papit kahlitsivat yhteiskunnallista kehitystä. Vahvemmuuteen perustuvan vallankäytön oikeutta ei sen aikaisissa yhteiskunnallisissa oloissa osattu tai haluttu kyseenalaistaa. Vahvemmuudelta kuitenkin osattiin edellyttää katetta ja vastuullisuutta.

#### **4.4 Salattu pelote armon edellytyksenä**

Martti Lutherin tapa tulkita vallankäyttöä myötäilee Marsilion omaksumaa, kirkon valta-aseman kyseenalaistavaa näkemystä. Mutta Luther ei halua luopua mahdollisuudesta hyödyntää jumalallista pelotetta. Luther lähestyy maallisen ja

hengellisen vallan erottamista keskinäisen alistussuhteen näkökulmasta. Hengellisen, tietoon viittaavan vallankäytön tulee Lutherin mielestä olla alisteinen fyysiseen voimaan viittaavalle pakkovallalle. Luther kyseenalaistaa kirkon oikeuden hyödyntää salattua pelonlähdettä, mutta haluaa sallia hyödyntämisoikeuden maalliselle vallankäyttäjälle. Näkemyksen perusteluna on tarve saattaa syntinen ihminen nöyryyden tilaan. (Skinner II 1978, 4-15)

Ihmisen nöyryyteen saattamisesta muodostuu Lutherin tulkinnassa maallista vallankäyttöä ja hengellistä valtaa yhdistävä päämäärä. Tulkinnan mukaan ihminen pelastaa sielunsa Jumalalta saamansa armon kautta. Armon edellytyksenä on Lutherin mukaan nöyrytyminen. Oleellista ei ole se, millä keinoin ihminen nöyryyden tilaan saatetaan. Tämän tehtävä voidaan omaa etuaan ymmärtämättömälle kansalaiselle suorittaa maallisen vallankäytön toimesta. Tähän sillä on kirkkoa tehokkaammat pakotekeinot käytössään. Siksi hengellisen vallan tulee olle maalliselle vallankäytölle alisteinen. (ibid.)

Alistettaessa salattu hengellinen valta maalliseen vallankäyttöön, saavat molemmat vaikutustavat suurempaa määrällistä valtaa myötäilevän tulkinnan. Nöyryyden tavoittelun nimissä oikeutetaan alisteinen valtasuhde. Maallisen esivallan toimet kansalaisten nöyryyden tilaan saattamiseksi voidaan selittää ihmisen omaa edun ajamiseksi sielun pelastumisen näkökulmasta. Jumalan tahto on yhä salattu pelonlähde ja ylin auktoriteetti, jonka nimissä alistussuhteista vallankäyttöä on oikeutettua harjoittaa. Lutherin tulkinnassa tämä oikeus siirtyy kirkolta maalliselle vallankäyttäjälle.

Vallankäytön oikeutusta salattuun pelonlähteeseen viittaamalla kuvaa myös Lutherin tulkinta Raamatun tekstistä. Kristittyjen Jumalan ihmisille antamiin kymmeneen käskyyn on Luther kirjoittanut omat selityksensä. Ensimmäinen käsky, joka ilmentää Jumalan asemaa ihmiseen nähden kuuluu: ”Minä olen Herra, sinun Jumalasi. Sinulla ei saa olla muita jumalia minun rinnallani”. Tähän käskyyn on Luther antanut valtakäsitystään myötäilevän selityksen: ”Meidän tulee yli kaiken pelätä ja rakastaa Jumalaa ja turvautua häneen”. (Luther 1991, 5)

Pelon kytkeminen jumalasuhteeseen johtaa selitykseen valtasuhteesta, jossa ihmisen tulee olla rakkaus- ja riippuvuussuhteessa alistajaansa. Uuden Testamentin Johanneksen ensimmäisessä kirjeessä tällaiseen yhdistelmään perustuva jumalasuhte kumotaan mahdottomana. Jumalatlukintaa: ”Joka ei rakasta, ei tunne Jumalaa, sillä Jumala on rakkaus”, seuraa täsmennys: ”Pelkoa ei rakkaudessa ole, vaan täydellinen rakkaus karkottaa pelon, sillä pelossa on rangaistusta; ja joka pelkää, se ei ole päässyt täydelliseksi rakkaudessa” (Joh I, 4: 8 ja 18). Määritelmässä Jumala kuvataan pelkästään rakkaudentunteen ilmentymäksi ja juuri pelontunteen puuttuminen on konkreettisin osoitus aidon jumalallisen vuorovaikutuksen kokemisesta. Kristinuskon sanomaa tulkiten vallankäyttäjillä ei ole pitäviä perusteita vedota kristityn jumalakäsitteeseen salattuna pelonlähteenä.

Tulkitsemalla vahvemman edessä nöyrytyminen armon edellytykseksi, kytkeytyy ihmisen sielun pelastuminen mitattaviin valtaresursseihin. Armo ei siten ole vallan mittaamatta jättämistä vahvemman toimesta. Nöyrytyksen kautta saavutettuna armo vallan mittaamatta jättämisenä on heikommalle osapuolelle säilytetty suoritus. Lutherin tulkinnasta seuraa johtopäätös: Jos et ole nöyrä maalliselle esivallalle, et ole kelvoinen saamaan armoa myöskään Kaikkivaltiaalta. Maallisen ja hengellisen vallan yhteistä päämäärää tukeva käsitys johtaa ristiriitaisuuteen. Toisaalta kristinuskon sanomassa Jumala tulkitaan armonantajaksi, vallanhaltijaksi ilman tarvetta tietoiseen vallankäyttöön. Toisaalta taas Lutherin tapa kytkeä pelko jumalatlukintaan tuo jumalasuhteeseen mukaan alistamisen ja määrällisen vallankäytön ulottuvuudet. Luther jättää vähemmälle huomiolle Paavalin roomalaiskirjeen täsmennyksen maallisen vallankäytön tarkoituksesta. Paavali sanoo: ”Ei sen, joka tekee oikein, tarvitse pelätä viranomaisia, vaan sen, joka tekee väärin” (Room. 13: 3). Samalla kun lausuma tukee Machiavellin käsitystä vallankäytön tarpeesta, vapauttaa se ihmisen velvoitteesta pelätä esivaltaa ollakseen kelvoinen kristitty.



## **5.VALLAN SUURUUS SUHTEESSA VASTUUNKANTOON**

Valtaan liittyviä vastuukysymyksiä on mielekästä tarkkailla tilanteissa, jolloin vastuun kantajaa tai jakajaa kipeimmin kaivataan. Lähtökohtana on, että vaikuttaminen toisen ihmisen käyttäytymiseen on tuottanut ei-toivottuja tuloksia. Valtasuhteen osapuolille on tarjolla vain negatiivista jaettavaa. Vallankäyttäjän asema joutuu herkimmin kyseenalaistamiselle alttiiksi. Ottamalla vaikutusmahdollisuuksiinsa suhteutetun osuuden negatiivisesta vastuusta, menettää vaikuttaja asemaansa samassa suhteessa. Myöntämällä oman osuutensa ei-toivotuista tuloksista, kadottaa vallankäyttäjä oikeutuksen toiminnalleen.

Vastuukysymysten kohdalla monen valtaa ulkopuolisena havainnoitsijana tutkivan kommentit muuttuvat pessimistisiksi. Pessimismi lisääntyy varsinkin, kun tarkkailtavana olevat vallankäytön edellytykset alkavat sivuta tutkijan omaa aihepiiriä eli tiedonhallintaa. Tutun voimavaran käytössä paljastuu monia reilun pelin sääntöjen vastaisia piirteitä. Korkeatasoisinkaan tiedonhallinta ei vallankäytön yhteydessä kykene estämään ei-toivottujen tulosten aiheutumista. Pettymystä kuvastaa myös havainto, ettei tasokas tiedonhallinta tuo mukanaan muita suurempaa kykyä tai halua kantaa negatiivista vastuuta. Kyky vastata vaikuttajana toimimisen seurauksista ei samassa määrin seuraa vallan määrän lisääntymistä.

Suhtautuminen negatiivisen vastuun kantamiseen paljastaa selkeimmin eron määrällisen ja mittaamattoman valtakäsitteen suuruuden perusteluissa. Määrällinen valta on riippuvainen mitattavista tuloksista. Negatiivisina tulokset miinustavat käytettävän vallan määrää ja vaikuttajan asemaa käyttäen valtaa. Vallankäytön jatkuvuudelle on siten tarjolla kaksi vaihtoehtoa. Vaikuttamisen on joko tuotettava positiivista jaettavaa, tai on vältettävä joutumasta vastuuseen negatiivisesta jaettavasta.

Mittaamattoman vallan uskottavuutta lähestytään pelkästään ei-toivottujen tilanteiden valossa. Pidetään itsestään selvänä, ettei vastuunkanto myönteisistä tuloksista todellisuudessa punnitse kenenkään uskottavuutta tai vastuunkantokykyä. Kristinuskon valtakäsitteessä vastuun kantaminen negatiivisista tuloksista on samalla koko valtasuhteen uskottavuuden sisältö. Oman hengen uhraamista muiden puolesta pidetään suorituskapasiteetin todistelua vakuuttavampana näyttönä kyvystä kantaa negatiivista vastuuta (Joh, 15:13). Vallan suuruus ei siten ole riippuvainen vahvempi-heikompi asetelmasta valtaresurssien määrän valossa. Vastuunkanto ei-toivotuissa tilanteissa anteeksiantona voi olla myös niukempien resurssien haltijan vahvuus. Armo ja anteeksianto ovat mittaamattoman vallan kohdalla osoitus sekä vallan suuruudesta että vallan haltijan kyvystä kantaa vastuuta. (Vrt. Luuk, 10: 30-37)

## **5.1 Ylivoimainen potentia ja katteeton vastuu**

Suuremmasta vallankäytöstä lankeaa suurempi vastuu. Jukka Kanerva (1990) rinnastaa ydinaseet äärimmäiseksi keinoksi hyödyntää ylivoimaansa vallankäyttäjänä. Ylivoima sisältyy potentian aktualisoinnin tuhoisiin seurauksiin. Negatiivinen vastuu kohtaa sen hyödyntäjää yhtä ylivoimaisessa suhteessa. Suurin vallankäyttö ydinvoiman hyödyntämisen muodossa ei tuo kenellekään positiivista jaettavaa. Vastuun välttäminen on riippuvainen ylivoiman uskottavuudesta ja siitä, että resurssia voi hyödyntää potentiaalisena. Potentian aktualisointi voi merkitä molempien osapuolten tuhoa. Äärimmäisessä ylivoimassa ei enää ole todellista väkivaltapotentiaa, johon viitata ennen tai jälkeen sen julkisen aktualisoinnin. On vain ainutkertainen aktualisointi, joka samalla tuhoaa mahdollisuuden luoda valtasuhde jatkossa. (Kanerva 1990, 214-217)

Konkreettisen ulottuvuuden puuttuessa myös äärimmäisellä pelotteella operointi muuttaa luonnettaan. Äärimmilleen vietyinä väkivaltapelotteen aktualisointi on julkisena vailla mahdollisuutta. Pelote on Kanervan mielestä toteutettavissa pelkästään simulaatiotasolla. Hallitsemattomaan potentiaan yhdistetty pelote voi palvella hyödyntäjänsä vain vihjauksena toista osapuolta suuremmasta herkkyydestä seurauksiltaan tuhoisan voiman käyttöön. Siksi operointi ylivoimaisella pelotteella on bluffiin perustuvaa peliä. Monopolinen vallankäyttö on riippuvainen pelkästään bluffin onnistumisesta. Valtaa vaikuttamisen kykyä ei edes pyritä toteuttamaan havaittavia suorituksia tuottavana effect-vaikutuksena. (ibid.)

Äärimmilleen vietyinä fyysinen valtaresurssi tai konkreettiset fyysiset väkivallanteot menettävät merkityksensä. Siksi tällä tasolla niiden uskottavan ylivoimaisen hyödyntämisen yhteydessä puhutaan huijauksesta. Simulaatiotasolla osoitettu ylivoima ei voi perustua fyysisen valtaresurssin tai fyysisen väkivallan ylivoiman uhkaan. Simulaatiossa osoitettu staattisen vallan ylivoima edustaa hyödynnettävän resurssin osalta tiedonhallintaa ja väkivalta psyykkistä väkivaltaa. Konkreettista näyttöä resurssin tai pelotteen ylivoimasta ei tulla osoittamaan. Dynaamisena valtana monopolisesta asemasta operointi toteutuu manipulaation tasolla. Äärimmäisen väkivaltapelotteen ja rajattoman valtaresurssin edut on mahdollista yhdistää.

Kuitenkin bluffin paljastumisen yhteydessä ei ole yhdentekevää minkä potentian vastuuttomaksi käyttäjäksi huijaaja pyrkii leimautumaan. Kuten Martin Kusch (1993, 106) toteaa, voivat psyykinen väkivalta tiedonhallintana ja fyysinen voimankäyttö tuottaa vaikutuksen kohteelle yhtä vahingollisia tuloksia. Vaikuttajalla, joka näitä potentiaaleja monopolisesti hyödyntää, on yhtä vähän katetta vastata seurauksista. Uhreja vaatineen vallankäytön jälkiselvittelyissä ei ole kovinkaan harvinaista, että tasokaskin tiedonhallitsija pyrkii kantamaan negatiivisen vastuun tietämättömyyteensä vedoten.

## 5.2 Tiedonhallinta ja vastuuvapaus

Operointi uhalla ja valtaresurssilla potentiaalisesti muuttaa määrällisen vallan toteutumista ilmaisevia indikaattoreita. Staattisen ja dynaamisen vallan uskottavuus on yhä leimallisemmin määriteltävissä hallitun tiedon perusteella. Saavutetut tiedonhallintaa ilmentävät tasot hierarkkisten arvoasemien muodossa ovat konkreettisin näyttö valta-aseman uskottavuudesta ja vallankäytön oikeutuksesta. Osoitus asemaan kuluva ylivoimasta ja aseman uusintamisesta saa käänteisen merkityksen. Näyttöä hallitun potentian ylivoimasta ei enää anneta, vaan näyttövelvoite ylivoiman puuttumisesta sälytetään kyseenalaistajalle. Ylivoima sisältyy siihen osaan tiedosta, joka jää kyseenalaistajalta salatuksi. Samalla ylivoiman vaikuttavuutta voidaan tehostaa liittämällä siihen molemmilta osapuolilta salatuksi jäävää tietoa. Seuraavassa esimerkki reilun pelin vastaisesta tehosteen käytöstä:

”Yksinoikeutensa ja siihen liittyvien etuuksiensa turvaamiseksi spesialistien pitääkin varmistaa tietämyksensä saavuttamattomuus institutionaalisin keinoin. Tämä tapahtuu kehittämällä ”salaisuus”, jolloin sinänsä yleisesti ymmärrettävissä oleva tietovaranto muutetaan institutionaalisesti vaikeaselkoisiksi, salatuiksi käsitteiksi”( Berger & Luckmann 1995, 127).

Robert Michels tarkastelee spesialistien tiedonhallintaa johtajavaltaan liittyvänä ilmiönä. Johtajavallan perustelussa suuremmalla tiedonhallinnalla määritelty pätevyys nostaa jonkin henkilön muiden yläpuolelle. Tästä asemasta käsin on hyväksyttyä ohjata toisten tekemiä valintoja. Pätevyydellä määritelty johtajuus on alistamiseen oikeuttavaa herruutta. (Michels 1986, 81-84)

Oikeutuksen perustelussa esiin nousee mahtinäkökulmalle ominainen valtaresurssin määrään vetoaminen. Tiedonhallinta mielletään joka tapauksessa myönteiseksi ominaisuudeksi. Michels pyrkii osoittamaan kuinka johtajuuden tarve, ei niinkään

johtajuuteen sisältyvän suuremman valtaresurssin määrän tietoinen hyödyntäminen, voi johtaa harvainvaltaan. Olipa syy kumpi tahansa, tilanne on otollinen, koska johtajuuden tarve ei sisällä resistenssiä vaikutettavien taholta.

Valtaresurssin määrällä perusteltuna itse johtajuuden käsite tulee kuitenkin alttiiksi väärinkäytöksille. Johtajuus ei enää merkitse pulmatilanteista pois johtamista edellä kulkien. Vaikeuksien varalle pätevyydellä määritelty johtajavalta ei ole varautunut muutoin kuin valmiudella säilyttää vaikeudet vähemmän pätevien kontolle. Asemaa perustellaan muiden pätemättömyydellä eli vähäisemmällä tiedonhallinnalla (Michels 1986, 82). Aseman säilyttämisen kannalta pätevyydellä perusteltu valta-asema ja tiedonhallinnalla määritelty pätevyys muodostavat vaikeasti kumottavan yhteyden. Aseman säilyttäminen ei edellytä konkreettisia suorituksia tai potentian julkista aktualisointia vaativaa uusintamista. Näytöksi riittää pätemättömyyden osoittamisen välttäminen. Salattuna pysyvä osuus tiedon määrästä on mahtina konkreettisesti osoitettua vakuuttavampi.

Mahdin ilmentäminen salattuna muuttaa myös toimijan roolia valtasuhteessa. Toimijan asema ei enää ole riippuvainen pelkästään osoitetusta potentiaalin ylivoimasta. Yhtä merkittävää on vaikutuksen kohteelta hallitsemattomaksi jäävä osuus mahdista. Sitä osuutta, jota ei hallita, ei näkymättömän mahdin osalta ole heikommalle osapuolelle joko olemassa, tai sen ylivoimalla ei ole rajoja. Samalla hämärtyy mahdollisuus osoittaa vastuullisuus tietoisien vaikuttamisen tuloksista. On vaikea vaatia vastuuta vallankäytöstä, jos ei voida osoittaa milloin ja miten vallalla on operoitu (Beck 1990, 17). Ulospäin vallankäytön tulokset saadaan näyttämään passiivisten tekijöiden aiheuttamilta. Tätä prosessia, jossa asiat muka tapahtuvat ilman vastuullista henkilökohtaista toimijaa, kutsuu Kari Palonen anonymisoitumiseksi (Palonen 1988, 189).

Ulrich Beckin käsitys nykyisten hyvinvointiyhteiskuntien anonymisoituneesta vaikuttamisesta edustaa pessimististä näkemystä vastuukysymysten suhteen. Hän nimittää tiedonhaltijan anonyymina, ilman yksilökohtaista vastuullisuutta toteutettaman

vallankäytön yhteiskunnallista sovellutusta organisoiduksi vastuuvapaudeksi. Valtaorganisaatiossa johtajavallan, manipulaation ja monopolisesti hyväksi käytetyn tiedon hallinnan yhdistelmä suojelee tehokkaasti vastuullisia negatiivisista tuloksista. Beckin mielestä nykyiset hyvinvointiyhteiskunnat tuottavat ydinvoiman, kemianteollisuuden ja geeniteknologian hyödyntämisten seurauksena vaaratilanteita, jotka korostavat tarvetta selkeyttää vastuukysymyksiä. Vallankäyttö ilman yksilökohtaista vastuullista ei näissä tuotanto-oloissa ole riittävän nopea tapa ajoissa reagoimaan muutosta vaativiin tilanteisiin. (Beck 1990, 17-19).

### **5.3 Kukaan ei ota riskiä, riski aiheutuu**

Hyvinvointiyhteiskunnan vallankäyttötapa ei ole Ulrich Beckin mielestä oikealla tavalla varautunut uusien tuotantotapojen luomiin vaaratilanteisiin. Beck kutsuu nykyistä hyvinvointiyhteiskunnan mallia riskiyhteiskunnaksi. Vallankäytössä oikean tiedon ehtojen tuottajat, valinnan tekevät delegoitua valtaa käyttävät päättäjät ja mahdollisen negatiivisen vastuun kantajat eivät ole samoja henkilöitä. Jotta todellinen vastuu kannettaisiin, tulisi todellinen vallankäyttäjä ja negatiivisista tuloksista vastuullinen kyetä yhdistämään. Silloin myös vallankäyttäjän ottamat riskit olisivat hänen henkilökohtaisia, ei koko yhteisöä koskevia. Nykyistä tapaa tuottaa hyvinvointia edeltää Beckin mielestä vaikuttamistapa, jossa riskit otetaan koko yhteiskunnan nimissä. Hyvinvoinnin tuottaminen anonyymien vaikuttamisen ja suurтуhoille alttiin tuotantotavan yhdistelmänä sisältää ilmeisen vaaramomentin. Organisoituun vastuuvapauteen tukeutuva päätäntä on Beckin mielestä hyvinvoinnin tavoittelua altistamalla tietoisesti vaaraan eli riskien ottamista. (Beck 1990, 17-18)

Tiedon hallinnan dominoimaan vallankäyttöön siirtymisessä on hämärtyneet käsitys vastuunkannosta saanut seurakseen hämärtyneen tulkinnan riskikäsitteestä. Tapahtumien kulkua ilmaisevassa retoriikassa anonymisoituminen ilmenee passiivien käyttönä. Riskin ottamisestakaan ei enää puhuta yksilökohtaisen aiheuttajan aktiivisena

toimena. Kun emme voi nimetä vallankäytön todellisia vastuullisia, emme myöskään voi nimetä riskin ottajia. Organisoidun vastuuvapauden seurauksena riskistä ja vaarasta on alettu puhua rinnastettavina käsitteinä (Beck 1990, 98). Unohdetaan, että riskin yhteydessä on kyse jonkin tekemästä valinnasta eli tietoisesta vaaraan altistumisesta. Anonymisoituneen puhettavan mukaan riskiä ei riskiyhteiskunnassa enää oteta, riski aiheutuu. (Vrt. Beck 1992, 183)

## **6. KAIKKIVALTIOUS SUURIMPANA VALTANA**

Suurempaa valtaa kohti mentäessä näyttö vallan uskottavuudesta käy yhä vähemmän konkreettiseksi. Tiedonhallintaan tukeutuva vaikutustapa osoittautuu määrällisessä vertailussa muita kattavammaksi. Lopuksi on syytä tarkastella suurimman vallan uskottavuuden perusteita kaikkivaltiudeksi miellettyinä. Vertailussa keskitytään kahden kattavimman vaikutustavan eli tiedon tai tunteen välityksellä vaikuttamiseen. Onko kaikkivaltius ihmisten keskeisenä sosiaalisena valtana suurin määrällisenä vai mittaamattomana? Millä perusteella valta on suurin mittaamattomuutta hyödyntävään tiedonhallintaan perustuvana määrällisenä valtana? Millä perusteella se on suurin toteutuessaan kaikilta ulottuvuuksiltaan mittaamattomana, koettuun tunteeseen sisältyvänä valtana?

### **6.1 Suurin valta oikeana valintana**

Mahtitekijänä tiedonhallintaan sisältyvät kaikki suurimman määrällisen vallankäytön edellytykset. Tiedonhallinnalla saadaan aikaan alistussuhde. Alistussuhteelta edellytettävä pelote ja pelotteen ylläpito väkivaltaan viittaamalla kuuluvat mahtitekijän ulottuvuuksiin. Pelonlähteen pitäminen salattuna ja valtasuhteen pitäminen staattisena ovat mahtitekijän kohdalla ylivoimaisia. Ominaisuuksiensa vuoksi tiedonhallinta muodostaa näkymättömän ja rajattomalta vaikuttavan suorituskapasiteetin. Sen tuella voidaan vaikuttaa ilman henkilöitävissä olevaa toimijaa. Salattu mahtitekijä suojelee anonyymiä hyödyntäjänsä. Salatulla potentiaalilla operoijan ei tarvitse tulla konkreettisesti esiin antamaan näyttöä mahdollistaan tai aktualisoimaan pelotepotentiaansa. Nykyisen kehittyneen tiedonvälityksen avulla toteutettava vaikutus voi olla kaikkivaltiuden tapaan kaikkialla läsnä.



Mikä sitten enää estää tiedonhallintaa olemasta suurin myös kaikkivaltiudeksi mielletynä valtana? Kun Aristoteles toteaa toiminnasta: ”..sillä mitä tehdään ja mitä valitaan on sama” rinnastaa hän tietoisien toimimisen valintaan (Met, VI, 1.). Menestyksekkäs vaikuttaminen edellyttää oikean valinnan tekemistä. Tiedonhallinta liittyy kykyyn tehdä valinta oikean ja väärän väliltä ja toimintaan tehdyn valinnan mukaisesti. Viimekädessä on siis kyse moraalista. Valinnan kohdalla määrä kuitenkin menettää merkityksensä. Kykyä tehdä oikea valinta ei voida kompensoida suuremmalla valtaresurssin määrän hallitsemisella.

Raamatussa ero tiedonhallinnan ja kaikkivaltiuden kesken on tehty juuri valinnanmahdollisuuden puitteissa. Kaikkivaltiuden toteutumista oikean valinnan tekemisen muodossa opastetaan samassa moraalikäsitettä kuvaavassa lauseessa: ”Mitä tahdotte toisten tekevän teille, se tehkää myös heille” (Matt 7.12.). Lauseeseen sisältyy kaikki se tieto, jota toisen käyttäytymiseen vaikutettaessa tarvitaan. Suuremman tiedon määrän myötä tuleva vaihtoehtojen runsaus ei kumoa tätä tietoa. Pelkästään tiedon määrän tuella sanoman sisältöä ei voi myöskään toteuttaa.

Miksi kaikkivaltiutta ei sitten voisi toteuttaa määrällisenä teetättämällä toisella oikean valinnan? Toteutuhan tietoinen vaikuttaminen määrällisenä effect-vaikutuksena. Tässäkin tapauksessa pallo heitetään vaikuttajan suuntaan. Perustelun mukaan vaikuttajan itsensä tulee kokea oikea affect-vaikutus ennen kuin hän voi tehdä tuottaa toiselle oikean effect-vaikutuksen. (Matt, 22:39.) Oikeaan vaikuttamiseen tarvitaan siten vain yksi oikea tieto ja yksi oikea tunne.

Menestyksekkäs vaikuttajana toimiminen muuttuu lisääntyvän tiedon määrän myötä entistä vaativammaksi tehtäväksi. Suurempi tiedon määrä edellyttää suurempaa puntarointia vaikuttajan omien valintojen kanssa. Moraalinäkökulma huomioon otettaessa tiedon hallitsija toimii päättäjänä totuuden ehdoista oman tietonsa suhteen. Tiedon määrä ei ole voimavara laskelmointiin toisella teetettävien valintojen hyödyllisyydestä tiedonhallitsijan eduksi. Vallankäytön suorituskapasiteettia merkittävämmäksi muuttuu vaikuttajan oma tapa kokea valta mittaamattomana affect-vaikutuksena. Kaikkivaltiudeksi mielletty suurin valta ei siten voi toteutua pelkästään määrällisen effect-vaikuttamisen ansiosta.

## 6.2 Kaikkivaltius käyttämättä jätettynä valtana

Menestyksekkäässä vaikuttamisessa oikeasta tiedosta seuraa oikea valinta ja oikeasta valinnasta oikea suoritus. Raamatun mukaan kaikkivaltiuudessa valinnan ja suorituksen päämääränä on ajaa vaikutettavan etua. Suoritustasolla kaikkivaltius ja rakkaus on sen tekemistä, mitä tahtoo toisen tekevän itselleen. (Ks. Matt, 7:12) Tällaisen toiminnan kohteena ihminen on kipeimmin silloin, kun hän on armon ja anteeksiannon tarpeessa. Armon ja anteeksiannon myötä suoritukselta katoaa siten vallankäytön ulottuvuus. Toivotuimpien pyyntöjen täyttämisenä toteutuva valta on heikomman tahdon ilmaus. Näin suurin valta armona ja anteeksiantona ei ole vallankäyttöä, koska vallankäytön edellytyksenä olevaa heikomman osapuolen tahdon kumoamista ei tapahdu. Kaikkivaltiuuden erottaminen vallankäytöstä tukeutuu siten heikomman tahdon toteuttamiseen. Vallankäyttöön puolestaan sisältyy vahvemman vaikuttajan tahdon mukaista toimintaa (Etzioni 1968, 314).

Armoksi ja anteeksiannoksi rinnastettuna suurimman vallan käsite merkitsee määrällisen ja toisen tahdon kumoamismahdollisuudeksi mielletyn vallan heikommaksi myöntämistä. Tämän myönnytyksen tekeminen on monelle suivaista kokemus. On usein vaikea myöntää sellainen affect-vaikutusta levittävä taho suuremmaksi vaikuttajaksi, joka ei aktiivisesti osoita suurempaa määrällistä valtaa tai tietoisesti kyseenalaista toisen negatiivisia tuloksia aiheuttaneen vallankäyttäjän asemaa. Pyytämällä armoa, joutuu myöntämään oman valtansa määrän pienemmäksi. Pyytämällä anteeksiantoa, joutuu myöntämään vastuullisuutensa kyseenalaisesta vaikuttajana toimimisesta. Molemmissa tapauksissa joutuu myös tunnustamaan oman häviönsä. Mutta häviön myötä häviää myös vastuu.

Miksi Kaikkivaltias ei sitten itse käytä suurinta valtaansa sanomalla totuuden tai aiheuttamalla oikean tunteen avulla moraalisesti kelvollisia suorituksia? Voisihan näin estää sosiaalisissa suhteissa esiintyvät spekuloinnit vallan määrästä ja sen käytön oikeutuksesta. Kaikkivaltiudelta näyttää puuttuvan ihmisten keskeisen vallankäytön kontrolloinnin ja voimasuhteiden määrittelyn ominaisuus. Perustelun mukaan kaikkivaltiuden sisältönä ei ole ihmisten tuomitseminen, vaan pelastaminen. (Joh, 3:17) Jeesus ei esiinny päättäjänä totuuden ehdoista, vaan ilmoittaa olevansa totuuden puolustaja. Kun Pontius Pilatus kuulustellessaan Jeesusta kysyy: ”mikä on totuus”, jättää Jeesus vastaamatta. (Joh, 18: 37-38). Kun Jeesus kaikkivaltiuden edustajana roikkuu ristinpuuhun naulittuna, pilkataan häntä kehottamalla auttamaan itseään (Matt, 23: 35-37). Jeesus ei edes yritä vastusta pahaan toisen tahdon kumoamisen kautta. Usein esitetty kaikkivaltiuden uskottavuutta koskeva kysymys kuuluukin: ”Miksi Kaikkivaltias antaa pahan tapahtua, jos hallussa on suurin valta sen estämiseksi?”

Esimerkit osoittavat, kuinka vaikea ihmisten on mieltää suurinta valtaa rinnastamatta sitä vallankäytöksi. Kaikkivaltiudelta edellytetään suorituksia vallankäytön mukaisesti. Rinnastuksessa kuitenkin unohdetaan, että kaikkivaltius on valtaa, samoin kuin muukin sosiaalinen valta, kokemus, joka edeltää suorituksia. Koska kaikkivaltiuteen ei liity vallankäyttöä, merkitsee se sitä, että sen vaikutuksessa olevan ihmisen tahto on vapaa. Kaikkivaltiudessa pahuuden vastustaminen ei siten ole jälkikäteen tehtävä suoritus, vaan etukäteen tehty oikea valinta. Ihminen, jolle on suotu vapaa tahto, tulee itse tehdä tämä valinta.

Samalla, kun suurin valta samaistetaan vallankäyttöön, on lähes ylipääsemättömän vaikea enää uskoa kaikkivaltiuteen. Suurimman vallan uskottavuudelta edellytettävä effect-vaikutuksen havaitseminen ei ainakaan vahvista kaikkivaltiuden asemaa. Vahvemman tahdon mukaisia suorituksia edellyttävän (tutkijan) näkökulmasta on perusteltua epäillä Jumalan olemassaoloa. Kaikki havainnoitsijana tehdyt järjelliset päätelmät sotivat Jumalan olemassaoloa vastaan. Pahuus ja valhe rehottavat. Usein havaittavimmat ja uskottavimmat vaikutukset ovat niiden aikaansaannosta.

Onko kaikkivaltius ihmisen kokemana Mohandas Gandhin mainitsema totuus vaiko Raamatussa mainittu rakkaus? Ainakin osoittautuu, ettei kaikkivaltius ole näiden kummankaan hallintaa toisen puolesta. Gandhin mielestä lähimmäksi totuutta päästään rakkauden avulla (Gandhi 1983, 54). Sosiaalisessa suhteessa toteutuvan kaikkivaltiuuden yhteydessä voi puolestaan sanoa, että lähimmäksi rakkautta pääsee totuuden avulla. Raamatussa totuutta ei kuitenkaan ilmaista järjellisen päättelyn tulokseksi. Myös totuus on ihmiselle kokemus, joka johtaa oikeaan valintaan. Tämä kokemus on nimeltään Pyhä Henki (Joh. 16)

## 7. YHTEENVETO

Suurimman vallan uskottavuus, sekä määrällisenä että mittaamattomana tarkasteltuna, perustuu viimekädessä samaan näyttöön. Ääritapauksissa näyttö on molempien kohdalla ihmisuhrin vaativa väkivallanteko. Erona on, että määrällisessä vallassa näyttö suuremmasta vallasta joudutaan uusintamaan. Kristinuskon kaikkivaltiudeksi ilmaistun mittaamattoman vallan perusteluissa yksi näyttö riittää. Valtasuhteen osapuolena näytöksi annettu uhri on myös määrälliseen valtaan nähden poikkeava.

Suurin valta, sekä valtana koettuna että vallankäyttönä havainnoituna, tukeutuu yhtäläisiin seikkoihin myös perusteltaessa ihmiseen vaikuttamista. Vaikuttamisen kyvyltä edellytetään kaikenkattavuutta, olipa vaikutus sitten tahattoman tekijän tai tietoisien toimijain aiheuttama. Tietoiseksi toiminnaksi miellettyä vaikuttamisen kykyä määritellään moraalikäsitteen kautta sekä armon että anteeksiannon yhteydessä, kuin myös mahtinäkökulmassa. Machiavelli osoittaa, kuinka suurempi vallankäytön määrä ja sen tarve liittyvät suurempaan moraalittomuuteen. Raamatussa puolestaan osoitetaan kuinka mittaamattoman vallan suuruus on yhteydessä moraalin tasoon.

Eri näkökulmista tarkasteltuna sosiaalinen valta saa kuitenkin toisistaan poikkeavan hahmotuksen. Havainnoitsija mieltää valtakäsitteen työvälineeksi vaikuttamista varten. Ulkopuolinen havainnoi työvälineen käyttöä vallankäyttönä. Siksi vaikuttamisen kyvyn uskottavuudeksi kuvatut havainnot jakaantuvat, aivan kuin muidenkin työvälineiden hyödyntämisen yhteydessä, kuvitellun työvälineen edellytyksiin ja sillä aikaan saatuihin suorituksiin. Valtaan sisältyy sekä mahtitekijöitä kuvaamaan työvälineen edellytyksiä että vallankäyttöä kuvaamaan työvälineellä tehtäviä suorituksia. Vallankäyttönä käsitettä ei siten kuvata yhtenä asiana tai suorituksena. Valta muodostuu lukuisista edellytyksistä ja käyttötavoista.

Suurempaa valtaa kohti mentäessä työvälinoelle käy kuten käsityövälinoen muuttuessa massatuotantovälinoeksi. Ulkopuolisen on yhä vaikeampi selvittää, mitkä seikat kuuluvat työvälinoen ominaisuuksiin ja millainen prosessi on aikaan saatava tulos. Tarkkailijan kyky hahmottaa työvälinoen edellytyksiä tai suorituksia yksilökohtaisena panoksena katoaa koneellisen tuotantoprosessin ja suurimittaisen vallankäytön suhteen samassa vaiheessa. Ulkopuoliselle havainnot ovat yhtä epämääräisiä siinä vaiheessa, kun tuotantoprosessi muuttuu tietokoneohjatuksi tai vallankäyttö tiedonhallinnaksi. Tiettyyn henkilöön kohdistuva vallan määrällinen havainnointi menettää mahdollisuutensa ja merkityksensä.

Vaikutuksen kokijan näkökulmasta valta on selkeimmin yksi kokonaisuus. Valta ja vaikutus saavat kokemuksessa yhteismerkityksen. Valta on se, mikä vaikutukseksi koetaan. Kokemukseen sisältyy tekijä, jolla on kyky vaikuttaa. Työssäni olen seurannut kahta toisilleen vastakkaista vaikuttavaa tekijää. Ääritapauksina tarkasteltuina määrällisen vallan tekijä on pelontunne eri asteineen. Kristinuskon kaikkivaltiuuden perusteluissa mittaamattomassa vallan vaikuttava tekijä on rakkaus. Jako muodostuu siten toivotun ja ei-toivotun kokemuksen kesken. Niccolo Machiavelli, samoin kuin hänen tuotantoaan tutkinut Jukka Kanerva, ovat osoittaneet, kuinka pelko ei-toivottuna kokemuksena liittyy määrälliseen valtaan. Herätettävän pelon määrällä on yhteys vallankäytössä hyödynnettävien valtaresurssien määrään.

Toivotuin kokemus ei ole kristinuskon sanoman mukaan aiheutettavissa valtaresursseja hyödyntämällä. Raamatun teksteissä osoitetaan jumalallisen tunteen uskottavuuden yhteys armonanto- ja anteeksiantokykyyn. Uskottavuus perustuu määrällisten valtaresurssien käytöstä luopumiseen. Rakkaudeksi rinnastettu Kaikkivaltias jättää valtansa määrän mittaamatta tilanteessa, jossa vallan määrän mittauksessa on kyseessä Hänen poikansa henki. Hän myös kykenee antamaan anteeksi valtaansa uskoville ihmisille poikansa hengen riistämisen. Annettuun uhuriin sisältyy samalla sovitus. Armoon ja anteeksiantoon perustuvan valtasuhteen uskottavuutta ei enää tarvitse ei-toivotun kokemuksen muodossa uusintaa.

Kuten Machiavelli ja Kanerva osoittavat, pelko ainakin voidaan aiheuttaa tietoisesti toimien tarjoamalla negatiivista jaettavaa. Miksi ei myös toivottua kokemusta voida aiheuttaa samalla työvälineellä tarjoamalla tietoisesti positiivista jaettavaa? Näinhän useimmiten pyritäänkin menettelemään, varsinkin haluttaessa säilyttää vallankäyttö legitiiminä. Mutta samalla uskottavuuden määrittely muuttuu kokemuksen eli vallan itsensä uskottavuudesta määrällisen vallankäytön uskottavuutena tarkasteltavaksi. Aineellisen mukavuuden tarjoamisella kompensoitu toivottu kokemus altistuu määrälliseen vertailuun. Ei-toivottu kokemus on jo jääminen aineellisen mukavuuden vertailussa toista vähäisemmälle osalle. Vertailua suorittavien ja ei-toivotun kokemuksen kohteeksi joutuneiden joukko on siten lukuisa jo silloin, kun positiivista jaettavaa on tarjolla. Joukko moninkertaistuu, kun vallankäyttäjällä ei ole mistä jakaa kaikille myönteistä tulosta. Vaikuttamisen työväline voi siten kahdestakin syystä menettää uskottavuutensa ja palaute negatiivisena kohdistua työvälineen käyttäjään.

Näiden epäkohtien vuoksi myös moderni demokratia vallankäyttötapana ja legitiiminä valtaorganisaationa toimii parhaiten positiivisen tuloksen jakajana. Negatiiviseen jaettavan kohdalla tasaveroisuutta korostava vallankäyttötapa ei enää kykene oppiaan noudattamaan. Heikoimmin vallankäyttäjien asemaa kyseenalaistamaan kykenevät tahot saavat suuremman osuuden negatiivisesta jaettavasta.

Asemien säilyttämiseksi vaikuttajan on siis syytä välttää joutumasta kyseenalaistetuksi vallankäyttäjänä. Siksi määrällinen vallankäyttö pyrkii joko kätkemään todelliset vaikuttajat tai ottamaan vastuun pelkästään myönteisistä tuloksista. Todellisessa vallankäytössä määrällinen valta on aiheellista saada mittaamatonta valtaa muistuttavaksi eli näyttämään tahattomasti toteutuvalta vaikuttamiselta. Tiedonhallintaan tukeutuva vallankäyttö palvelee parhaiten tätä tarkoitusta. Harva pystyy kyseenalaistamaan salattuna rajatonta mahtia. Harva edes haluaa kyseenalaistaa myönteiseksi ominaisuudeksi miellettyä tiedonhallintaa.

Amitai Etzionin (1968, 316) toteamus, että valta on havaittavissa vain käytettäessä, ei siis kaikkien vallankäyttötapojen osalta näytä pitävän paikkaansa. Suurimmillaan sosiaalinen valta ei ole ulkopuoliselle havaittavissa sen paremmin valtana kuin

vallankäyttönäkään. Tehokkain vallankäyttötapa ei kaipaa konkreettista näyttöä. Mahtitekijöinä ja suorituksina havaittavassa vallassa suurempaa määrää kohti mentäessä tarvitaan kuitenkin yhä enemmän uskottavuutta tukevia voimavaroja. Jossakin vaiheessa toimija ei enää kykene tarvittavia voimavaroja hallitsemaan riskeeraamatta valtasuhdetta tai omaa olemassaoloaan. Siksi monopolista potentiaa tavoiteltaessa joudutaan konkreettiset voimavarat vaihtamaan potentiaalisena rajattomaan, mutta pienillä riskeillä hyödynnettävään tiedonhallintaan. Rajattomalla potentialla operointia kohtaa pulma siinä muodossa, ettei sillä ylläpidettävää uhkaa voida konkreettisesti aktualisoida eikä kyseenalaistajille uusintaa.

Niinpä kaikenkattavaa valtaa lähestyttäessä kaikki valtaan liittyvät ilmiöt ja olemukset alkavat suuruuden osalta muuttua uskonvaraisiksi. Mahtitekijöihin tukeutuvan vallan ylivoima on palvonnan kohteena yhtä uskonvarainen asia kuin kristinuskon kaikkivaltiuskäsite. Äärimmäisenä esiintyessään vallan suuruudelle ei ole konkreettista katetta. Vallankäytöksi mielletty sosiaalinen valta ei voi olla rajatonta ilman, etteikö se samalla merkitsisi valtasuhteen katkeamista.

Kysymykseen ”mikä valta on”, voi siis suuremman vallan osalta vastata myöntävästi kummankin tarjolla olleen vaihtoehdon kohdalla. Valta on sekä tunne että tieto. Tietoiselle vaikuttajalle suurin määrällinen valta on tieto. Vaikutusta kokevalle suurin, niin määrällinen kuin mittaamatonkin valta on tunne. Myös tarkkailijan osalta voi yhtyä käsitettä aiemmin määritelleiden tulkintoihin. Valta on ulkopuolisena vaikuttamista tarkkailevalle mitä tahansa. Varmimmin se on mitä tahansa varsinkin suurimpana toteutuessaan. Uskottavuus on konkreettisen näytön sijaan kiinni enää vain bluffin onnistumisesta.

Mittaamattomana suurin valta voi tulosten valossa perustellusti olla sama kuin kaikkivaltiuudeksi määritelty tunne. Affect-vaikutuksena vallan uskottavuus on vaikutuksen kokijan subjektiivisella aistimuksella perusteltu ja siten vielä vaikeammin kumottavissa kuin bluffiin perustuva uskottavuus.



Valtasuhteessa vaikutettaessa on sekä affect- että effect-vaikutuksella vallankäyttäjälle kuitenkin omat etunsa. Nämä edut näyttävät liittyvän suhteen kestoon, vaikuttamisen tehoon ja vastuukysymyksiin. Nykyisessä tietoyhteiskunnassa molempien vaikutustapojen edut on jo mahdollista yhdistää. Tiedon välittäminen voi toimijan tietoisena vaikuttamisena olla yhtä näkymätöntä kuin spontaanisti välittyvien mielenliikkeiden aiheuttama vaikuttaminenkin.

Ulkopuoliselle havainnoitsijalle määrällinen ja mittaamaton valta eivät enää ole selkeästi erotettavissa toisistaan. Tiedonhallinnan kaikkivoipaisuuteen uskovalle mahdin rajattomalta vaikuttava ominaisuus antaa jumalallisen ulottuvuuden. Näkymättömän mahdin palvonta epäjumalana muistuttaa siten erehdyttävästi näkymättömän Jumalan palvontaa. Tietoyhteiskunnassa epäjumalan palvonta on kuitenkin mahdollista toteuttaa luomatta ”kultaista vasikkaa” eli konkreettista kuvaa palvonnan kohteena olevasta mahdista.

Rajatonta tietoa tai rajatonta voimaa ihminen voi palvoa, mutta ei hallita. Siksi monopoliseen mahtitekijöiden hyödyntämiseen tukeutuvan vallankäytön uskottavuus perustuu huijaukseen. Suurinta valtaa ei ihminen voi käyttää eikä havainnoida. Jos sitä olisi käytetty, siitä ei myöskään olisi ulkopuolisen tarkkailijan havaintoja. Mutta kaikkivaltiuuden voi jokainen suurimpana valtana kokea. Monelle kokemukset tästä vallasta ovat hyvinkin uskottavia.

## LÄHTEET:

Alasuutari, Pertti (1989): *Erinomaista, Rakas Watson, Johdatus yhteiskuntatutkimukseen*. Kustannusosakeyhtiö Hanki ja Jää. Helsinki.

Aristoteles (1990): *Metafysiikka*, Gaudeamus, Helsinki.

Barnes, Barry (1988): *The Nature of Power*, Polity Press. Basil Blackwell, Oxford.

Beck, Ulrich (1990): *Riskiyhteiskunnan vastamyryt, Organisoitu vastuuttomuus*, Vastapaino, Tampere.

Beck, Ulrich (1992): *Risk Society, Towards a New Modernity*. SAGE Publications, London.

Beetham, David (1991): *The Legitimation of Power*, Mac Millan, London.

Berger, Peter & Luckmann, Thomas (1995): *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Kirjapaino OY- Like, Helsinki.

Berndson, Erik (1993): *Politiikka tieteenä, Johdatus valtio-opilliseen ajattehuun*. Painatuskeskus, Helsinki.

Dahl, Robert A.(1957): The Concept of Power. Julkaisussa *Behavioral Science* 2/1-57 s.201-205. The Mental Health Research Institute, University of Michigan.

Dahl, Robert A. (1963): *Modern Political Analysis*, Englewood Cliffs, Prentice Hall, New Jersey.

Dahlström, Edmund (1987): Maktanalysers kontxtuella och ideologiska förankring, teoksessa *Maktbegreppet*. Toim. Olof Peterson, Carlssons, Helsingborg.

Etzioni, Amitai (1965): *Political Unification*, Holt, Rinehart and Winston, New York.

Etzioni, Amitai (1968): *The Active Society*, The Free Press, New York.

Gandhi, Mohandas (1983): Teoksessa *Kirjoituksia*, Eila Salomaa ja Jukka Viitanen (toim.), Rauhan kirjat, Helsinki.

Goldmann, Kjell (1979): The International Power Structure: Traditional Theory and New Reality, teoksessa *Power, Capabilities, Interdependence*. Toim. Kjell Goldmann and Gunnar Sjöstedt. Sage Publications, London.

Jansson, Jan-Magnus (1993): *Politiikan teoria*. WSOY, Juva.

- Kanerva, Jukka (1990): *Diagnoosi ja toiminta*, Jyväskylän Yliopisto, Valtio-opin laitos, Jyväskylä.
- Karlsson, Fred (1982): *Suomen peruskieloppi*, Suomalaisen kirjallisuuden seura, Pieksämäki.
- Korhonen, Pekka (1989): Vallan sanat. Julkaisussa *Rauhantutkimus* 3/-89 s.1-20. Rotaprint-paino Jyväskylä.
- Korpi, Walter (1987): Maktens isberg under ytan, teoksessa *Maktbegreppet*. Toim. Olof Petersson, Carlssons, Helsingborg.
- Kusch, Martin (1993): *Tiedon kentät ja kerrostumat - Michel Foucaultt'n tieteentutkimuksen lähtökohdat*. Kaleva, Oulu.
- Luther, Martti (1991): *Vähä Katekismus*. SLEY-kirjat, Helsinki.
- Machiavelli, Niccolo (1984): *Ruhtinas*. WSOY, Juva.
- Michels, Robert (1986): *Puoluelaitos nykyajan demokratiassa*. WSOY, Juva.
- Morris, Peter (1987): *Power—A Philisophical Analysis*, Manchester University Press, Manchester.
- Palonen, Kari (1988): *Tekstistä Politiikkaan*, Vastapaino, Hämeenlinna.
- Petersson, Olof (1987): Introdution, teoksessa *Maktbegreppet*. Toim. Olof Petersson, Carlssons, Helsingborg.
- Raamattu (1992): *Vanha Testamentti, Uusi Testamentti*, Länsi-Savo OY, Mikkeli.
- Rainio, Kullervo (1968): *Valta ja vallan käyttö*, WSOY, Porvoo.
- Räsänen, Iisa (1997): *"Lastuna virrassa vai omaa purtta ohjaten"*. Jyväskylän yliopistopaino, Jyväskylä.
- Saarinen, Esa (1994): *Filosofia*. WSOY, Porvoo.
- Skinner, Quentin (1978): *The Foundations of Political Thought I and II*. Cambridge University Pess, Cambridge.
- Weber, Max (1964): Rutinization of Charisma, Teoksessa *The Theory of Social and Economic Organization*. Toim. Talcot Parsons, Free Press, New York.
- Weizmann-Henelius, Gitta (1997): *Väkivaltaisen ihmisen kohtaaminen*, Kirjayhtymä, Tampere.
- Wootton, David (1992): The Levellers, teoksessa *Democracy, The Unfinished Journey*. Toim. John Dunn Oxford.